

ТИЖНЕВИЙ ЖУРНАЛ ПО-УКРАЇНСЬКИ

№6(709) 21 БЕРЕЗНЯ 2024

КРАЇНА

Ціна Договірна

4 820185 530033

06

**ОПЕРАЦІЯ «ЛІКВІДАЦІЯ»:
ХТО ВБИВАВ РАДЯНСЬКИХ
СОЛДАТІВ — ВТІКАЧІВ НА ЗАХІД**

”

Я в Києві, щоби бити на сполох демократичному світу – ми повинні переконатися, що Україна виграє цю війну. Сполучене Королівство зробило більше, ніж будь-коли, надаючи найбільший сьогодні пакет військової підтримки. Тепер кожна нація має зробити те саме й забезпечити перемогу свободи над тиранією”, –

*Грант ШАППС,
міністр оборони Британії*

Зміст

ПОДІЇ

8 МЕДІЙНА Й ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНОСТІ ВІДДАЛЯЮТЬСЯ ОДНА ВІД ОДНОЇ

текст: Ілля ПРОКОПЕНКО

ОЦІНКИ

16 ДО ДЖЕРЕЛ

текст: Антон САНЧЕНКО

24 "ПАРИЖ ПРЕТЕНДУЄ НА СТАТУС БЕЗПЕКОВОЇ СТОЛИЦІ ЄВРОПИ"

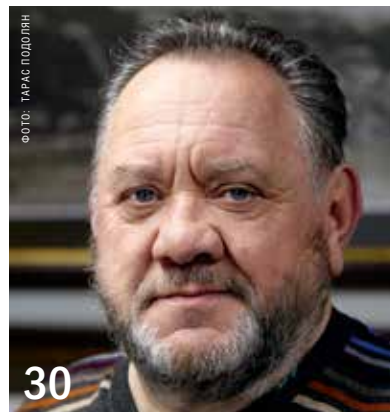
Олег СААКЯН, політолог

30 "СОБАЦІ, КОНЕВІ Й МОСКАЛЕВІ ДОВІРЯТИ НЕ МОЖНА"

Богдан БЕНЮК, актор

34 ВІД СПАДКОЄМЦЯ ДО САМОДЕРЖЦЯ: ЛОГІКА ПРАВЛІННЯ ПУТІНА

Сергій ГРОМЕНКО, кандидат історичних наук,
експерт Українського інституту майбутнього

ЛЮДИ ТА РЕЧІ

38 "КРІМ "ЧОРНОГО ТЮЛЬПАНА", ЕКСГУМАЦІЮ НІХТО НЕ ХОТІВ РОБИТИ"

Оксана КОВАЛЕНКО, філологиня

42 "НАГАДУЄМО УКРАЇНЦЯМ ПРО ЇХНІЙ СПАДОК, ШМАГАЮЧИ ПІСЕННИМИ ФОРМАМИ. ЦЕ БАТІГ ПАМ'ЯТІ"

Мар'ян ПИРІГ, музикант

48 НАРАХУВАЛИ СІМДЕСЯТ РІЗНОВИДІВ ЛИСТІВОК ІЗ РЕПРОДУКЦІЯМИ КАРТИН МИКОЛИ ПИМОНЕНКА

текст: Андрій КОСТЮЧЕНКО

Приїхала до родичів у Польщу. Почали розказувати, як через Україну страждає їхня економіка. За останній рік купили нову машину і двічі їздили відпочивати.

Яна БІДЗІЛЯ, 36 років, Стрий

Батько замолоду робив гарні меблі. Потім закинув. Повернувся з фронту, знов почав теслювати. Сусідка замовила кухню. Знайомі просять зробити ліжко в новий будинок. Батько вирізьблює такі речі, ніби все життя тільки тим і займався. Каже, в роботі забуває про ті жахи, що їх пережив.

Віталій СУМКО, 28 років, Житомир

Донька вийшла заміж сім років тому. Жили ніби непогано, але я бачила,

що щось не так. Недавно сказала, що хоче піти від зятя. Дітей не мають, нічого не тримає. Я єдина підтримала її. Моя мати казала, що ніколи в житті не дозволила б мені так по-дурному розлучитися. Фактично вони перше покоління, яке вільно живе.

Валентина ЯКОВЛЄВА, 60 років, Київ

У підрозділі чекали, які будуть перші рішення Сирського. Смикають тиловиків на передок. Воно ніби і справедливо, але як людина не-обстріляна, то часом тяжко. Зеленський і його команда мусять усвідомити, що мобілізації не уникнути.

Гор ЖОЛУДЬ, 41 рік, Харків

„Наш прапор – синьо-жовтий. Під ним ми живемо, помираємо та перемагаємо. Ми не підніматимемо інших прапорів”, –

Дмитро КУЛЕБА, міністр закордонних справ України

КОНГРЕС США ДОСІ НЕ МОЖЕ СХВАЛИТИ ФІНАНСУВАННЯ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ РОЗБІЖНОСТІ МІЖ РЕСПУБЛІКАНЦЯМИ ТА ДЕМОКРАТАМИ З ПИТАНЬ ЗАХИСТУ КОРДОНУ. У ПАКЕТ УВІЙШЛО ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ, ІЗРАЇЛЮ І ТАЙВАНЮ.

Засновник і видавець ТОВАРИСТВО З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ "ВИДАВНИЧА КОМПАНІЯ "НОВА ІНФОРМАЦІЯ"
Офіційна назва друкованого медіа: "Країна"
Порядковий номер випуску: 06(709)

Дата виходу: 21 березня 2024 року
В.о. шеф-редактора Оксана Снігур
Юридичний партнер адвокат Дмитро Гугін
Поштова адреса: Україна, а/с 22, м. Київ, 03067
Адреса електронної пошти office@gru.ua

Телефон (044) 4968654
Тираж номеру 10 200
Передплатний індекс 37278
Ідентифікатор друкованого медіа в реєстрі R30-02723

рубрики "пропозиція", "подія", "компанія", "турбота", "поради" і "конкурс" публікуються на правах реклами. Відповідальність за зміст реклами несе рекламодавець
обкладинка: Ганна Нароніна

Павло ВОЛЬВАЧ, письменник

МІСТО МАРІЇ

Українська стрічка "20 днів у Маріуполі" здобула головну нагороду світу кіно – премію "Оскар". Той "Оскар", що цілком справедливо вважається кінематографічним Нобелем. Уперше для України. Документальний фільм. Тобто твір, де задокументовано правду факту. Тож таке пошанування є справдешнім здобутком, успіхом і творців фільму, й усієї України. Бо, по-перше, засвідчує фахову якість роботи. А по-друге, виводить на міжнародні обшири не лише українських митців у переможних фраках, а й українську правду. Принаймні право на неї.

Хоча б стосовно конкретної точки на карті, конкретного міста, трагічна історія якого затиснулася в кадр. Притому проєктуючись на інші місцини, безіменні, не увічнінені вічком камери, які в полум'ї війни зникли і з мапи, і з дійсності. Як десятки, а може, й сотні містечок і селищ Донбасу. Сіл Слобожанщини й Півдня. Як та ж Роботівка на Запоріжжі й сусідня з нею Новопрокопівка, вона ж Вольвачівка. Село, де народилися мій батько і його брати, мої дядьки. Де на гробках лежать дід із бабою і ще покоління із п'ять (десять?) углиб. Точніше, лежали. Бо вже немає і сліду від прапрадідівської хати. Немає вулиці, церкви, школи, клубу, лікарні. Та й самого села немає. Думаю, перериті вирвами вибухів і гробки. Тобто немає нічо-

го. Є румовище, порожнеча, яку кимось велено йменувати "росія".

І пробують називати, принаймні в окупантсько-імперських уявленнях. Нашвидкуруч підфарбувавши обгорілі фасади, загорнувши та розрівнявши ями з кістками. Спаливши підручники зі свічкою літери "ї". Підмарафетивши вивіску на недобитому маріупольському комбінаті, куди завозять робітників із московщини та східних гастарбайтерів. "Вот так, потіхоньку-полегоньку города станут рускімі", – потирає руки лисий пропагандист-пісатель. "І многое, что нужно забыть, забудецца". Він вколисує сам себе, не враховуючи, що надворі не XVII і навіть не XIX століття. Що вже неможливо втихаря вирізати Батурин чи знищити цілу Черкесію, а потім на булгаковський лад заявляти: "Не було, не було, не було, не було!" Самовколисавшись, лисий райтер проговорюється: "Всьо должно забицца, кроме нацизма". Ось це точно. Тут сперечатися марно. Ні нацизм, ані його злочини людство на правду не забуде. І фільм "20 днів у Маріуполі" – запорука тому. Документ. А ще свідчення для самих українців, що нічого нашого в нас забрати неможливо. Принаймні ментально. Та й узагалі ніяк. "Доки над нашим Азовом сонце встає" – так же в пісні співається? Правильна пісня 🗨

ФОТО: УКРАЇНАПРОБЛЕМ.ІН

20-тисячна українська маніфестація пройшла Невським проспектом у Петрограді – нині Санкт-Петербург, **25 березня 1917 року**. Перед ходою учасники мітингу взяли участь в урочистій панахиді за Тарасом Шевченком, яка відбулася на майдані біля Казанського собору. Після короткого мітингу вирушили до будівлі Державної думи. Більшість маніфестантів становили військові, вони несли жовто-блакитні прапори і плакати: "Хай живе вільна Україна!" та "Хай живе федеративна демократична республіка!" Оркестр грав марш "Богдан Хмельницький"

19 березня 1279-го біля поселення Яминь у дельті річки Чжуцзян на Півдні Китаю монголи перемогли вдсятеро більший флот місцевої династії Сун. Загинуло майже 100 тис. китайських військових. Дізнавшись про поразку, канцлер Лу Сюфу втопився разом з імператором, 8-річним Чжао Біном. Великий хан Монголії Хубілай заснував династію Юань, яка правила Китаєм до 1368-го.

20 березня 1854 року в американському місті Ріпон у штаті Вісконсин противники рабства заснували Республіканську партію. Її активісти виступали за економічні реформи. Вони отримали підтримку переважно в північних штатах. Та 1861-го республіканця Авраама Лінкольна уперше обрали американським президентом. Він переміг південні штати у Громадянській війні і скасував рабство по всій країні.

21 березня 1935 року правитель Імперської держави Персія Реза-шах закликав іноземні делегації використовувати в листуванні назву Іран. Персією державу на Близькому Сході у VI ст. до н. е. почали йменувати греки. Місцеві ж вважали себе Іраном – "Землею аріїв". Після заклику Реза-шаха на міжнародній арені почали використовувати назву Імперська держава Іран, а після революції 1979-го – Ісламська Республіка Іран.

“У цьому місті живуть і проїжджають із різних місць найрозумніші уми, здатні винаходити всілякі геніальні вигадки. Забороняється їх будь-кому повторювати за формою та подібністю без згоди та ліцензії автора протягом десяти років. Порушник буде змушений виплатити автору сто дукатів (золота монета вагою 3,5 грама. – Країна), і винахід буде негайно знищено”, –

ішлося у статуті, який ухвалили у Венеції 19 березня 1474-го. Документ запровадив першу у світі патентну систему. З 1474-го по 1788 рік Венеціанський сенат видав майже 2 тисячі патентів

На Луганщині й Донеччині не було бойових частин Збройних сил України

“Це був страшний час. Крим профукали, на Донеччині щодня захоплювали нові міста. Із майданівських сотень почали формувати 1-й резервний батальйон. Підготовку проводили в Нових Петрівцях, на базі “Барса”. Командири пильнували своїх, а ми – своїх. Здавалося, що позабиваються. Майданівці кричали: “Менти погані, ми вас рвати будемо”. Ті відповідали не менш “лагідно”: “Ви – недобитки з Грушевського!” – згадував сотник 9-ї сотні самооборони Майдану Андрій Антонищак про події березня 2014-го.

В Україні відбулася зумовлена Революцією гідності зміна влади. Цим моментом вирішила скористатися Росія, яка розпочала збройну агресію проти України. 20 лютого того року російські війська взяли за окупацію Криму, а ставленики Москви разом із зрадниками-сепаратистами – за розхитування становища у східних регіонах України. Зважаючи на небезпеку для держави, 17 березня 2014 року виконавч обов’язків президента України Олександр Турчинов видав указ “Про часткову мобілізацію”. Його підтримала Верховна Рада. Передбачалося протягом 45 днів мобілізувати до Збройних сил України 20 тис. людей.

Стільки ж планували залучити до служби в Національній гвардії України, яку почали формувати на базі внутрішніх військ Міністерства внутрішніх справ. Саме у складі НГУ виник 1-й резервний батальйон. До нього зарахували 500 добровольців із Майдану, які мали пройти двотижневу підготовку. Їхнім бойовим навчанням та злагодженням керував генерал-майор Сергій Кульчицький. – Головне – ми навчилися діяти як одне ціле. Ми пройшли бої на Майдані й уже тоді були згуртовані. А тепер, коли вивчили тактику,

Добровольці із самооборони Майдану оглядають зброю у військовій частині Національної гвардії України в селі Нові Петрівці під Києвом, 14 березня 2014-го. Із добровольців-майданівців сформували батальйон, який після 15-денної підготовки вирушив виконувати бойові завдання до міста Слов’янська на Донеччині

відчуваємо, що непереможні, – казав командир взводу 1-го резервного батальйону Олександр Вендюк. При облдержадміністраціях розпочали набір до батальйонів територіальної оборони. Також створювали добровольчі формування при МВС. Виникали й батальйони, незалежні від державних структур. На початку війни добробатів було більш як 40 і вони зіграли вагомую роль у відсічі агресору, доки провели мобілізацію і посилили українське військо.

У березні 2014 року у складі ЗСУ діяло дев’ять механізованих бригад. Значна частина їхнього особового складу була на позиціях біля кримських перешийків, на Сумщині та Харківщині, щоб запобігти можливому вторгненню з цих напрямків. На Луганщині й Донеччині бойових частин не було. Найближча – 25-та окрема Дніпропетровська повітряно-десантна бригада. Коли виникла потреба штурмувати укріпрайон сепаратистів у Слов’ян-

ську, то першою задіяли саме цю частину.

У ході першої хвилі мобілізації до війська залучили 35,3 тис. громадян України, які несли службу протягом року й потім були звільнені в запас. На початку травня 2014-го оголосили про другу хвилю. Її проведення пояснювали саме потребою деокупації Слов’янська. Протягом двох років провели шість хвиль мобілізації, які давали ресурс для нових бригад ЗСУ. Згодом потреба в мобілізації відпала через наплив контрактників. Мобілізація в 2014–2015 роках допомогла створити нові частини ЗСУ, й на Донбасі: 54-та окрема механізована бригада – в Бахмуті, 56-та ОМБр – в Маріуполі та 81-ша окрема аеромобільна бригада – у Краматорську. Протягом кількох років вони стали в рівень із досвідченішими бригадами й тепер ефективно ведуть боротьбу з російськими окупантами.

підготував **Олександр ГАНДЗІЙ**

Медійна й об'єктивна реальності віддаляються одна від одної

Три українські фільми показали на 74-му Берлінському міжнародному кінофестивалі у столиці Німеччини з 15 до 25 лютого. Єдиною ігровою стрічкою стала "Редакція" Романа Бондарчука. Загалом провели сім показів із солдаутами. Іноземні кінокритики назвали картину одою незламному духу України, елегією про потенціал країни та цінність опору й розголосу

Дія сатиричної трагікомедії відбувається за пів року до повномасштабної війни в рідному для режисера Херсоні. Головний герой – біолог Юра – досліджує та намагається рятувати рідкісних тварин від знищення. Він стає свідком підпалення лісу. Несе фотографії зловмисників і статтю про інцидент у місцеву газету.

Ані природа, ані справедливість редакцію не цікавлять, але Юра залишається працювати там журналістом. На цій посаді він стикається зі світом фейкових новин, корупційних схем і фальсифікованих виборів, за сюжетом. Знімальний процес тривав протягом липня-жовтня 2021 року в Херсоні й області, зокрема в нині окупованих Олешківських пісках – одному з найбільших піщаних масивів Європи. Ролі виконували не лише професійні актори, а й жителі регіону. Нині автори готуються до участі в інших європейських фестивалях і прокату й телепоказів в окремих країнах. У кінотеатрах України новинку можна буде подивитися восени. Про фільм спілкуємося з режисером, 42-річним Романом Бондарчуком.

Коли ви задумали цей проєкт і чому було важливо його реалізувати?

– Приблизно у 14 років я все менше ходив у школу, а все більше – на роботу до батька, який у 1990-х був редактором однієї з перших комерційних газет у регіоні – "Гривни". Редакція розміщувалась у херсонському готелі, десяток людей працював у трьох номерах. Керівник відділу розповсюдження за сумісництвом складав гороскопи. Журналісти змагалися за кількість кримінальних хронік – коли їх не вистачало, доводилося вмикати фантазію й висмоктувати новини з пальця.

Найдужче в газетах того часу цінували телепрограми: якраз з'явилися перші комерційні канали, які безкарно випускали в ефір піратські фільми з касет. Найголовніший трюк був роздобути правильну програму та зробити все, щоб конкуренти надрукували неправильну. Я став

потроху фотографувати для цього видання, опанувати комп'ютерну верстку й учитися, як можна зі стелі написати гороскоп чи кримінальну хроніку.

Коли 2019 року ми з Аллою Тютюнник і Дар'єю Аверченко розпочали роботу над сценарієм, говорили з багатьма місцевими журналістами та з'ясували, що більшість практик і традицій збереглася донині. Хотілося зробити фільм про те, звідки береться інформація, як легко нею маніпулювати, кому це зазвичай потрібно й чому реальність навколо так часто не збігається з тим, що ми про неї читаємо.

Це універсальна історія наших днів, таку редакцію можна знайти в будь-якому містечку будь-якої країни. Передвиборчі маніпуляції, клікбейтні заголовки та постправа,

включно з товариством пласкої Землі чи свідками вторгнення рептилоїдів, усе далі відводять нас від відчуття дійсності й розуміння правди. З винайденням штучного інтелекту та дипфейків медійна й об'єктивна реальності ще швидше віддаляються одна від одної.

” Керівник відділу розповсюдження за сумісництвом складав гороскопи

Чому вирішили знімати саме в жанрі сатири та в чому може бути її сила?

– Історія зазвичай сама обирає жанр, у якому її варто розповідати. В якому ще жанрі можна говорити про перипетії місцевих виборів з їхніми шаленими гаслами, гречкосійством, токсичною зовнішньою рекламою? Як іще показати місто, де всі кандидати вирішили танцювати перед виборцями, замість того щоб із ними спілкуватися чи хоча б давати свої нездійсненні обіцянки?

Я вірю, що гумор – це потужний інструмент, з яким легше достукатися до ширшого кола глядачів, тривожне зробити смішним, запустити процеси критичного мислення. Звернутися хочеться насамперед до своїх людей, щоб синхронізуватися, виробити спільне бачення реальності й відповідальності за неї. Трохи підважити нашу схильність до магічного мислення, коли ми готові виконувати будь-які ритуали, аби проблеми вирішилися самі собою. Реальні зміни найчастіше робить пасіонарна меншість, але кіно здатне залишати слід, впливати на дійсність, трохи цю меншість збільшувати.

Як змінилася херсонська журналістика з 1990 років і що для вас визначає гідного представника цієї професії?

– Складно знайти універсальне визначення. Багато хто з професійних журналістів у регіоні майже не друку-

ФОТО: ЄЛИЗАВЕТА ВЛАСЕНКО

Режисер Роман Бондарчук (ліворуч від прапора) разом зі знімальною командою презентує сатиричний фільм "Редакція" на Берлінському міжнародному кінофестивалі у столиці Німеччини 16 лютого 2024 року. Стрічку про роботу херсонської газети показали у програмі Forum

вав – бо обирав продати своє розслідування фігурантам цієї ж справи, аби воно ніколи не побачило світ. Частина кореспондентів, які працювали на центральні ЗМІ, фактично створила імідж Півдня як найбільш кримінального регіону країни, бо на це був попит. Вони вишукували різні злочини й навіть придумували їх, коли не вистачало. Але разом із бандитами в місті жили науковці, митці, активісти, про яких майже ніхто ніколи не писав.

З 1990-х змінилося багато, але спадок також лишається. З'явилися онлайн-медіа, журналісти яких значно ближчі до західних стандартів, для яких репутація та об'єктивність важливіші за моментальний заробіток. Мене вразила історія, коли росіяни захопили херсонську міську друкарню. Вони на краденому папері почали друкувати газету "Правда" з усіма комуністичними символами й розповідати про переваги життя в окупації. Редактор цього видання, місцевий колаборант, давав інтерв'ю про перший випуск спиною до камери, сподіваючись, що його не впізнають. Це вже за межами навіть постправди – коли редактор "Правди" змінює голос і ховає обличчя. Проте фільм досліджує період за шість місяців до повномасштабного вторгнення – і ці нові історії ми в нього не включали.

Як придумали образ головного героя та чому на цю роль обрали саме херсонського журналіста, а нині військового Дмитра Багненка?

„ Місцевий колаборант давав інтерв'ю про перший випуск спиною до камери

– Потрібна була нормальна молода людина з професією та чіткими цілями в житті, яка за збігом обставин потрапить у вихор газетних новин – зовсім нову й не близьку їй реальність. Так ми зі сценаристками придумали, що наш герой – працівник природничого музею, який мріє знайти й зафіксувати на фото зникомий вид бабака степового. Тоді південні ліси включать у Смарагдову мережу Європи і бракон'єрам буде вже складніше їх палити (Національний природний парк "Олешківські піски"

є частиною Смарагдової мережі природоохоронних територій, створеної для збереження видів та екосистем. Після повномасштабного вторгнення ця територія опинилася

під окупацією та була на межі затоплення через підриг Каховської ГЕС. Нині в районі ведуться бойові дії. – *Країна*). Коли ми досліджували тему підпалення лісів, я познайомився з Дмитром Багненком, який про це багато писав. Разом почали опитувати місцевих журналістів для сценарію та у процесі роботи стали друзями. Досвід, історія, елементи характеру Дмитра перекочували у сценарій, і мені вже складно було затвердити на роль іншого актора. Дмитро пробував себе в коротких метрах і театрі раніше, але для великого кіно ми домовилися, що він покине роботу, вимкнеться із соцмереж і пройде індивідуальний курс акторської майстерності. Треба вміти спиною

- ▶ відчувати камеру й інших акторів, контролювати темп, розуміти, як змінюється стан персонажа від сцени до сцени, бо фільм знімається непослідовно, ходити мітками для реалізації мізансцени.

Вас можна вважати сучасним голосом Херсонщини в кіно. А "Редакцію" називають ідейним продовженням фільмів "Українські шерифи", Dixie Land і "Вулкан", які ви також присвятили своєму рідному регіону. – Я не задумував ніяких серій. Продовжую досліджувати місця, в яких виріс, і людей, яких знаю і вважаю близькими.

Так сталося, що на Херсонщині одразу їх бачу, вони самі йдуть у руки й хочуть бути написані чи зняті. "Редакція" складніша в реалізації, ніж мої інші роботи. Тут багато персонажів, сюжетних ліній, несподіваних локацій, трюків. Ми перекривали цілі вулиці для знімання, винаймали річкові трамвайчики, запрошували каскадерів і піротехніків, тому цей фільм – більш видовищний, ніж попередні.

Ви зняли стрічку фактично напередодні повномасштабної війни. Монтаж, дознімання

Журналіст із Херсона Дмитро Багненко (праворуч) у трагікомедії "Редакція" зіграв біолога, який починає працювати в місцевій газеті та викриває корупцію на тлі наближення виборів мера. Четвертий повнометражний фільм лауреата Шевченківської премії Романа Бондарчука вийде в національний прокат восени

"Найскладніше було вийти з образу цього персонажа"

– Головна роль у фільмі одного з найвідоміших українських режисерів – дивовижний досвід, – каже актор, 31-річний Дмитро Багненко, портрет героя якого частково списано з його біографії. У 2018–2022 роках він працював журналістом-розслідувачем у херсонському онлайн-виданні "Вгору", зокрема висвітлював знищення лісів. 2022-го разом із сім'єю три місяці прожив у російській окупації. Фіксував життя міста в тимчасово окупованому Херсоні. Відзняті матеріали лягли в основу документального фільму BBC "Окупація". З квітня 2023-го захищає Батьківщину у складі Збройних сил України.

– Складно було повірити у свою роль і не грати. Адже там, де є гра, немає життя, – продовжує Дмитро Багненко. – А найскладніше було вийти з образу цього персонажа,

"завершити Юру". Бо це тільки його історія, а в мене свої життя, родина, шлях. Гадаю, всі професійні актори мають навички, як "завершувати" свої ролі, виходити з цього стану. Пам'ятаю, що після останнього знімального дня в мене пішов десь місяць, щоб видихнути. І цього все одно було недостатньо. Актор – митець, а водночас інструмент у руках режисера. Коли розумієш обмеження, в яких можеш працювати, вмикається митець. Тоді розкриваєш героя та сцену в необхідних межах. Багато сил витрачав у своїй акторській роботі на те, щоб не думати. Режисер заборонив мені книжку Станіславського, коли дізнався, що читаю її. Сказав відпустити зайві думки, видихнути всі настанови й бути щирим.

"Редакція" – це важливий документ епохи, в якому зафіксовано місця, знайомі кожному жителю. Серед них – Антонівський міст,

екосадиба "Веселка", Олешківські піски, Дніпровські плавні та багато інших. Фільм став відбитком минулого, того безтурботного часу, який залишився у спогадах. Вони дають надію, а водночас злість, адже це забрали несправедливо й жорстоко. Я народився і сформувався як особистість у Херсоні. З одного боку, моє рідне місто – це люди, які наповнювали його життям. Частина з них була вимушена виїхати, їх витіснили звідти. Інші перебувають у небезпеці та гинуть щодня. Також Херсон – це місця, кожне з яких має для мене значення: вулиці, перехрестя, будівлі, дерева, знаки, паркани. Нині місто постійно обстрілюють. Новини про загиблих і поранених вже не потрапляють в умовні топи, але знищення триває. Фільм дає змогу доторкнутися до довоєнного Херсона й додати собі стійкості.

та прем'єра відбулися вже в нових умовах. Як ці події вплинули безпосередньо на проєкт і чи змінилося ваше сприйняття фільму?

– Повномасштабне вторгнення застало нас із режисером монтажу Віктором Ониськом за роботою. 24 лютого ми займалися евакуацією наших родин і матеріалу фільму. Потім Віктор пішов добровольцем у військо, швидко став командиром, брав участь у визволенні Херсонщини. Він загинув у бою під Соледаром 30 грудня 2022 року. Було складно поновлювати роботу. Кіно здавалося чимось не першочерговим. Наша команда волонтерила і збирала свідчення воєнних злочинів у проєкті "Архів війни", багато чоловіків зі знімальної групи пішло на фронт. Ми не дозняли епілога й багато часу провели в дискусіях, який він має бути, щоб фільм не був лише про минуле. Вирішили перенести епілог у близьке майбутнє, після перемоги України. Завдяки словацьким співпродюсерам змогли дозняти його неподалік Братислави у квітні 2023-го.

Моє сприйняття тепер – це зліпок часу, як ми жили перед вторгненням. Це локації рідної Херсонщини, частину яких росіяни зруйнували, затопили чи окупували. Це обличчя місцевих жителів, які знімалися в нас і періодично пишуть мені у вайбер, як вони виживають у бомбосховищах під обстрілами. Доля багатьох невідома, і зв'язку з ними немає. Але на екрані всі ці місця та люди – неушкоджені. Тому для мене кожен перегляд – це повернення в довірливий момент, хоч би який сатиричний чи критичний був фільм до тодішньої реальності. Це вже історичний матеріал. Території повернемо та відбудуємо, але вони будуть зовсім інші.

Кого вважаєте цільовою аудиторією картини? Спрямуєте її більше на українського чи іноземного глядача?

– Я не можу ділити на українського й іноземного. Наче вони мають бути принципово різні? Наші глядачі зможуть подивитися фільм без перекладу, а отже, вловити більше сенсів і гумору, можливо, впізнати реальних діячів, на яких схожі деякі персонажі.

Але це універсальна історія, властива часу, коли межа між правдою й маніпуляціями стирається. Важливо побачити всім, щоб думати, перш ніж репостити сенсаційну новину чи підтримувати тих політиків або інфлюенсерів, хто роздає нереальні обіцянки. Орієнтуватися в інформаційних потоках – це важка праця, але ми всі маємо навчитися це робити, перевіряти все з кількох джерел, вмикати критичне мислення. Бо ворог використовує інформацію як зброю. Тепер навіть активніше, ніж ракети.

Що означає для вас участь у Берлінале?

– Це один із трьох найважливіших кінофестивалів світу, а за кількістю публіки та проданих квитків він – у лідерах. Для мене було очевидно, що це найкращий майданчик для світової прем'єри. На подію з'їжджається

182 ПОВНОМЕТРАЖНІ ТА КОРОТКОМЕТРАЖНІ ПРЕМ'ЄРИ ВІДБУЛИСЯ НА ЦЬОГОРІЧНОМУ БЕРЛІНСЬКОМУ КІНОФЕСТИВАЛІ. СЕРЕД НИХ – ТРИ УКРАЇНСЬКІ. ОКРІМ "РЕДАКЦІЇ" РОМАНА БОНДАРЧУКА, ЦЕ ТАКОЖ ДОКУМЕНТАЛЬНІ ФІЛЬМИ "МИРНІ ЛЮДИ" ОКСАНИ КАРПОВИЧ І "ТРИШКИ ЧУЖА" СВИТЛАНИ ЛИЩИНСЬКОЇ. У "МИРНИХ ЛЮДЯХ" НА ТЛІ КАДРІВ ІЗ НАСЛІДКАМИ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ ЗВУЧАТЬ ПЕРЕХОПЛЕНІ УКРАЇНСЬКИМИ СПЕЦСЛУЖБАМИ ЗАПИСИ ТЕЛЕФОННИХ РОЗМОВ РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗІ СВОЇМИ БЛИЗЬКИМИ. ЯК І "РЕДАКЦІЮ", ЦЮ СТРИЧКУ БУЛО ПРЕДСТАВЛЕНО У ПРОГРАМІ FORUM. ОТРИМАЛА СПЕЦІАЛЬНУ ВІДЗНАКУ ЕКУМЕНІЧНОГО ЖУРІ Й ОСОБЛИВУ ЗГАДКУ ВІД ЖУРІ AMNESTY INTERNATIONAL. "ТРИШКИ ЧУЖА" РОЗКРИВАЄ ОСОБИСТУ ІСТОРІЮ РЕЖИСЕРКИ З МАРИУПОЛЯ, ЯКА ДОСЛІДЖУЄ КОЛОНІЗОВАНУ ЧАСТИНУ СВОЄЇ СВИДОМОСТІ ТА ВПЛИВ РАДЯНСЬКОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ Й РУСИФІКАЦІЇ НА СТОСУНКИ В РОДИНІ. КАРТИНА УВІЙШЛА ДО СЕКЦІЇ PANORAMA. КРІМ ТОГО, У ПРОГРАМІ GENERATION 14PLUS ПОКАЗАЛИ КОРОТКОМЕТРАЖКУ "ОБРАЗА" АМЕРИКАНСЬКОГО РЕЖИСЕРА УКРАЇНСЬКОГО ПОХОДЖЕННЯ ГЛІБА ОСАТИНСЬКОГО. РОЗПОВІДАЄ ПРО БУНТ 17-РІЧНОГО ЯШІ ПРОТИ БАТЬКІВ І ВЧИТЕЛІВ В УКРАЇНІ 1990 РОКУ. У МІЖНАРОДНОМУ ЖУРІ ОСНОВНОГО КОНКУРСУ ВЗЯЛА УЧАСТЬ ПИСЬМЕННИЦЯ ОКСАНА ЗАБУЖКО. ВДРУГЕ ПІСЛЯ АНДРІЯ КУРКОВА 2005-ГО ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНИ БУВ У СКЛАДІ ГОЛОВНОГО ЖУРІ БЕРЛІНАЛЕ

майже вся світова кінопреса, відбірники фестивалів з інших країн, представники телеканалів і стримінгових платформ. Прем'єра на Берлінале – це вища ліга, увага всієї індустрії та запорука успішної прокатної долі.

Як для вас пройшов фестиваль і який фідбек отримали від іноземців?

– У нас було п'ять показів для широкої аудиторії. Один із них проходив у спальному мікрорайоні Берліна. Фестиваль прагне поширювати свої фільми

в маси й розстеляє червону доріжку часом у несподіваних кінотеатрах, оточених знайомими нам хрущовками. Там була чи не найтепліша публіка, яка аплодувала стоячи приблизно 5 хвилин, і ніхто не міг їх перервати. Глядачі переважно ділилися власними історіями про місцеву пресу та своїх політиків-популістів. Виявляється, президент Індонезії нещодавно був переобраний на наступний термін завдяки танцям у тітку.

Усі квитки розкуповували упродовж 30 хвилин після старту продажів. Організатори зробили навіть додатковий показ після фестивалю, але він також одразу розпродався. Досі пишу людям, які не потрапили на сеанси, що вони зможуть незабаром подивитися стрічку, бо готуємо прокат у Німеччині.

текст: Ілля ПРОКОПЕНКО

” Території повернемо та відбудуємо, але вони будуть зовсім інші

Найцікавіші події квітня

1–7 КВІТНЯ

– Після початку повномасштабного вторгнення преміум-сегмент у галузі дизайну відчутно поменшав, переважає запит на прості, практичні форми та рішення, – каже дизайнерка й архітекторка, 37-річна Катерина Росковшенко. Другий рік проводить Тиждень українського дизайну та інновацій. – В архітектурі чекають на фундаментальніші зміни, зумовлені питаннями безпеки. Укриття й бомбосховища – неодмінна складова проєктів.

Багато дизайн-брендів орієнтується на експорт, підкорює світові ринки. Часто транслює національні мотиви, створюючи унікальний впізнаваний стиль.

Перший Тиждень дизайну охопив понад 20 різних заходів і зібрав понад тисячу відвідувачів. Головна тема другого сезону – Vesna, символ пробудження та віри. Хоч би які випробування ми проходили, настає час, коли все знову розквітає і життя наповнюється новими силами. У програмі буде понад 70 майстер-класів, воркшопів, презентацій, екскурсій, лекцій. Ключовою подією стане маркет сучасного українського дизайну в Мистецькому арсеналі.

Тиждень українського дизайну та інновацій UDIW 2024
Київ, Мистецький арсенал,
вул. Лаврська, 10–12, галереї та студії Києва

2–25 КВІТНЯ

17 українських міст охопить благодійний тур скрипаля, 58-річного Василя Попадюка, разом із гуртом PAPA DUKE Band. Музиканти збиратимуть на FPV-дрони для 41-ї окремої механізованої бригади Збройних сил України.

– Цього разу хочу подарувати публіці щось життєствердне, щоб знаходити сили протистояти ворогу. Тому більшість номерів буде мажорна, – говорить Василь Попадюк. Народився у Львові, виріс у Києві, а з 1997 року живе в Оттаві, Канада. Дає приблизно 200 концертів на рік у різних країнах. – До програми увійдуть обробки ромських, буковинських, румунських народних пісень. До румунської музики маю особливу любов, бо зростав на ній. Батько був народний артист України, працював у хорі імені Григорія Верьовки, заснував фольклорний ансамбль "Троїсті музики". Він приятелював із відомим румунським музикантом Георге Замфіром. Мелодії, які Замфір грав на багатоцівковій флейті най, я виконую на скрипці. Ромську музику полюбив у юності, коли дружив з Ігорем Крикуновим, засновником київського циганського театру "Романс". Це виконаємо рок-хіти австралійців AC/DC та британців Pink Floyd, твори італійця Енніо Морріконе у власному аранжуванні.

Тур Василя Попадюка та PAPA DUKE Band Україною
Одеса, Біла Церква, Київ, Житомир, Хмельницький,
Чернівці, Львів, Луцьк, Рівне, Черкаси, Полтава, Кременчук, Запоріжжя, Кам'янське, Дніпро, Кривий Ріг,
Кропивницький

ДО 7 КВІТНЯ

– У 1990-х у моїй творчості з'явився міфологізований персонаж – типізована, позбавлена індивідуальних рис напівголена фігура. Цей образ людини як учасника та рушія історичних подій є моєю мовою мистецтва. Через нього висловлююся, – розповідає художник Віктор Сидоренко, 70 років. Працює в напрямках постмодернізму та неоавангардизму. Його персональна виставка об'єднує картини і графічні композиції із серії "Сполохи чорнозему" 2022–2023 років. Роботи зображують чоловіків і жінок, які біжать, стоять, лежать посеред поля.

– Ми звикли бачити війну натуралістичною. Найточніше її передає документальна фотографія. Думав, як показати нинішню атмосферу через мій персонаж, – продовжує Віктор Сидоренко. – У перші дні повномасштабного вторгнення ми не знали, що робити й куди бігти. Тому обрав назву проєкту "Вимушена дезорієнтація". Спочатку фотографував натурників у різних позах. Це люди різних професій. Працював із ними як режисер з акторами. Важливо було знайти свій типаж. Потім образи переносив на картини.

Друга назва проєкту – "Чорна земля" – означає чорнозем. У росіян є газ і нафта. Вони прийшли в Україну, щоб захопити землю, яка дає хліб. Але промені світла у моїх творах дають надію. Виставка починається з авторського семихвилинного фільму. Хотів, щоб подальша експозиція сприймалася як його розкадрування.

Виставка Віктора Сидоренка
"Чорна земля. Вимушена дезорієнтація"
Київ, Національний музей "Київська
картинна галерея", вул. Терещенківська, 9

Скрипаль Василь Попадюк виступає в Міжнародному центрі культури і мистецтв у Києві 1 грудня 2023 року. Позаду нього – бас-гітарист Ігор Закус. Наступний концерт Попадюка й гурту PAPA DUKE Band на цій сцені відбудеться 4 квітня 2024-го

Актори столичного Театру на лівому березі виконують тренаж, грають запропоновані обставини перед репетицією вистави "Самотній Захід". Ліворуч помічниця режисера Дарина Топіха тримає папери, на неї дивиться актор Андрій Ісаєнко. На передньому плані цілуються акторки Анна Романова й Анастасія Король. Закрив обличчя папером Олександр Піскунов. Перед ним сидить Владислав Писаренко, до якого нахилився Дмитро Олійник. Праворуч зі стільцем стоїть Григорій Наумов. Режисер Олександр Соколов у чорному одязі на задньому плані підняв великий палець угору

7, 27 КВІТНЯ

– Ірландець Мартін Макдона – легендарний драматург і режисер. Дивився його фільми та вистави Максима Голєнка за його п'єсами. У "Кицюні" був актором, – каже режисер-дебютант Олександр Соколов, 35 років. 2022-го став переможцем фестивалю "Митниця. Нова режисюра" й отримав можливість зробити спектакль за п'єсою Макдона "Самотній Захід". На знак підтримки України автор надав право безкоштовно грати постановку протягом дії воєнного стану та 90 днів після його скасування.

Події розгортаються на Заході Ірландії. Брати Вален і Колмен живуть у будинку батька після його нещодавньої смерті, постійно конфліктують. Священник намагається примирити братів, доки їхні сварки не перетворилися на бійню, за сюжетом. – 2022-го цей текст був у моїй голові, бо відображав похмурий внутрішній стан. Минуло два роки, і я вже не той. Але вирішив зробити матеріал знову цікавим для себе, – продовжує Олександр Соколов. – Для мене в п'єсі визначальне зіткнення різних ідеологій, за які готові битися ці двоє чоловіків. А ще вона – про природу ненависті та війни. Насправді історія охоплює калейдоскоп одвічних тем. Тут переплітаються біблійні міфи та сучасні реалії, питання сім'ї й самотності, любові та прощення, віри та гріха. Також актуальність твору можна відчутися завдяки одному з персонажів. Отець Велш своїми словами та діями говорить, що насилля і жорстокість можуть рости на різному ґрунті, однак добрі люди, які нічого не роблять, щоб зупинити лиходійство, самі несуть моральну відповідальність за зло.

**Прем'єра вистави "Самотній Захід",
реж. Олександр Соколов**

**18:00, Київський театр драми і комедії
на лівому березі Дніпра, просп. Броварський, 25**

9 КВІТНЯ

Дев'ять творів 2017–2024 років від восьми молодих вітчизняних композиторів представлять на концерті "Так звучить моє вдома". Шість із них – українські прем'єри. Їх виконає Національний ансамбль солістів "Київська камерата".

– Ідея виникла торік у Дрездені під час перебування на стипендіальній програмі від Саксонської академії мистецтв, – розповідає авторка проекту, режисерка Марина Рижова, 28 років. – У Німеччині зустрічала багато наших митців, про яких в Україні ніколи не чула. Дехто з них поїхав після 24 лютого, інші вже навчалися чи працювали там. Коли за кордоном зустрічаєш українців, простір довкола стає, наче вдома. Звідси один із сенсів назви проекту. Намагалася продемонструвати німцям, що Україна – це не лише стрічка воєнних новин, а й музика, яка звучить по-різному. На концерті ознайомимо із сучасною українською культурою, до того як вона стане відомою у світі. Таке часто трапляється. Наприклад, композитор Максим Коломієць виграв конкурс американського театру Метрополітен на написання опери – й нарешті про нього заговорили в Україні.

Серед творів програми – "Сіра земля" Назара Стеця. На момент повномасштабного вторгнення музикант перебував у Києві. Своє соло на контрабасі присвятив трагічним подіям війни. Композиція особиста і сповідальна, ледве вмовили ще раз виконати. Тарас Зданюк написав твір 07:12 Der Erste Fliegeralarm, у перекладі з німецької – "Перша повітряна тривога". Починається зі звуків сирени, яка протягом 7 хвилин трансформується в українські мотиви та гімн. Катерина Суглобіна створила рефлексію In Memoriam за мотивами вірша "Пам'яті тих" Сергія Жадана.

Ніхто з композиторів за кордоном не обриває зв'язків

PHOTO: MUSEUM OF KYIV

Мати з дитиною розглядають картину Петра Бевзи на ретроспективній виставці "Вертикаль часу" в Музеї історії міста Києва. Експозиція зібрала 44 роботи з останніх 30 років творчості художника

- › із Батьківщиною. Рано чи пізно вони можуть повернутися. Важливо, щоб ми швидко увібрали їхній отриманий там досвід, аби збагатити нашу культуру.

**Концерт "Так звучить моє вдома", авторка Марина Рижова
19:00, Київ, Національна філармонія України,
вул. Володимирський узвіз, 2**

ДО 14 КВІТНЯ

44 картини 1994–2023 років показують на ретроспективній виставці художника, 61-річного Петра Бевзи. Пише абстрактні роботи, для яких визначальними є композиція та поєднання кольорів.

– Прагнув створити діалог між картинами різних періодів. Щоб глядачі порівняли мої пошуки та віднайшли зв'язки, – говорить Петро Бевза. – У новому циклі торік зобразив нерукотворний образ. Головний елемент – відбиток обличчя Ісуса Христа, що виник внаслідок дотику тканини. Та енергії, які рухаються навколо й у ньому. Ще низка робіт має в основі кола, що нагадують відбиток пальця, зображення Всесвіту, зорі, які кружляють над нами.

– Уперше написала статтю про творчість Петра Бевзи у професійному журналі "Образотворче мистецтво" наприкінці 1980-х, – каже мистецтвознавиця Олеся Авраменко, 64 роки. – За радянських часів архітектори, живописці, графіки працювали за фахом. А Бевза – архітектор за освітою, який виявився прекрасним живописцем. Вразив абстрагованими образами, в яких не було совка. Посмів стати абстрактним художником, який висловлює конкретні ідеї. На тему природи, любові, екології, звитяги, захисту, віри.

**Виставка Петра Бевзи "Вертикаль часу"
Київ, Музей історії міста Києва,
вул. Богдана Хмельницького, 7**

19 КВІТНЯ

– Латвійського композитора Петеріса Васкса вперше почув 2004-го. Чотири роки не наважувався на постановку його геніальних творів, – розповідає хореограф-постановник Раду Поклітару, 52 роки. – 2008-го на музику скрипкового концерту "Далеке світло" поставив балет Underground – про людей, яких війна загнала в підземелля. На прем'єру в Київ запросив Петеріса, який прилетів із дружиною. Найзворушливіше, що може бути: він розплакався наприкінці вистави. А це найкраща похвала за всю мою кар'єру.

Минуло 16 років, і я зважився знову доторкнутися до творчості Васкса. Цього разу обрав його віолончельний концерт. Більш низький і глибокий звук віолончелі підкреслить роки, за які я став старшим і стільки всього відбулося. Не лише жахи війни, а й міради світлих миттєвостей любові, дружби, тепла, надії. Усі ці почуття та емоції спробую показати в балеті "Друзі". Хореографічна фантазія на тему фільму "Мрійники" Бернардо Бертолуччі за 35 хвилин демонструє суміш розмов та еротики в компанії двох жінок і двох чоловіків.

**Прем'єра балету "Друзі",
постановка Раду Поклітару
18:00, Київ, Київська опера, вул. Межигірська, 2**

19, 20, 21 КВІТНЯ

– Моє основне завдання – привезти в Україну світові хіти, особливо мюзикли, з якими складніше, ніж з оперою, – каже генеральний директор – художній керівник Київського національного театру оперети Богдан Струтинський, 53 роки. – "Чикаго" хотів поставити ще років п'ять тому. 2023-го нарешті отримали ліцензію на пільгових умовах. Це подарунок для України, де мюзикл ставиться вперше. Та за рік після прем'єри мусимо прийняти нові практично кабальні умови правовласників.

В основі твору – два не пов'язані судові процеси проти жінок, обвинувачених у вбивствах чоловіків. Ці справи привернули увагу преси та громадськості в Чикаго 1924 року, а фігурантки стали знаменитостями. Мюзикл є другим після "Привиду опери" серед бродвейських шоу, що найдовше йшли на сцені.

– У спектаклі йдеться про отримання свободи та здійснення мрій, – продовжує Богдан Струтинський. – Одна героїня, Роксі, все життя прагне бути зіркою. Іде до мети будь-якими засобами, навіть через убивство. Щоразу придумує нові способи, як викрутитися. Це про людські вади, про які говоримо в постановці. Також історія про те, що все купується, а з будь-якої ситуації можна вийти переможцем.

Це один із найскладніших проєктів на сцені Театру оперети. Багато джазу, ритміки, перкусії. Музика тісно пов'язана з текстом. Є хоріві ансамблі, які не просто співають, а підкреслюють думки героїв та оцінюють їхні дії. За умовами ліцензії, музику змінювати не можна. Але я не прийняв їхніх декорацій, не вразили – надто мінімалістичні. У нас будуть цікавіші.

Також маємо свої версії костюмів, маски, грим.

Прем'єра мюзиклу "Чикаго", реж. Богдан Струтинський
18:00, Національна оперета України,
вул. Велика Васильківська, 53/3

27, 28 КВІТНЯ

– Вільям Шекспір для будь-якого режисера – це школа. Його неможливо взяти й поставити так, як написано. Треба шукати ключі, які дадуть автору змогу прозвучати у зрозумілій та вод-

ночас поетичній формі, – говорить режисер, 32-річний Давид Петросян. Працює над виставою за п'єсою "Отелло". У головній ролі – зірка фільму "Памфір" Олександр Яцентюк, 42 роки. Дія трагедії відбувається у XVI столітті. Полководець на службі Венеційської республіки, мавр Отелло, таємно одружується з донькою сенатора, венеційкою Дездемоною. Разом вирушають на Кіпр, де героя призначили командувати віддаленим гарнізоном під час війни з Османською імперією. Помічник Яго та дворянин Родріго готують змову, щоб прибрати полководця та посісти його місце. Переконають Отелло, що Дездемона його зраджує, за сюжетом.

– Ревнощі в цій історії лежать на поверхні й не цікавлять мене, – продовжує Давид Петросян. – Сюжет розвивається навколо вибору людини у складний час. Важливим фактором є те, що Отелло – військовий, генерал. Доки в його серці любов, йому є що та кого захищати. Яго крутить інтригу через образу, бо не призначили на високу посаду. Виникає запитання, куди припливе корабель, в якому головному захиснику всі заважають і збивають його зі шляху до поставленої мети. Художниця Даниїла Колот створила сцену, де домінують вітрила, які не мають змоги рухатися від вітру. Це світ корабля, який пливе, доки в ньому здатні чути та любити. Він зруйнується, коли між людьми буде тільки ненависть.

Прем'єра вистави "Отелло", реж. Давид Петросян
17:00, Київ, Національний драматичний театр імені Лесі
Українки, вул. Богдана Хмельницького, 5
 текст: **Марина НЕПИЙВОДА**

Національний реабілітаційний центр "НЕЗЛАМНИ" (UNBROKEN) спільно з L'Oréal Україна запустили Всеукраїнський соціальний проєкт "(Не) До Краси", щоб допомогти жінкам і чоловікам позбутися слідів війни на обличчі, тілі, загоїти душевні рани.

Про особливості роботи з людьми, які отримали травми, **Gazeta.ua** розповіли психолог, пластичний хірург, лікар-косметолог. Також поговорили з учасниками проєкту. Усі послуги для них безкоштовні.

Щоб дізнатись детальніше про соціальний проєкт "(Не) До Краси", переходь за qr-кодом

ДО ДЖЕРЕЛ

В Україні бум історичної літератури. Коли на початку 2000-х літератори сперечалися про масову літературу, чомусь мали на увазі детективи, жіночий роман чи фантастику. У крайньому разі – історичний роман. А бум стався з літературою, для якої навіть не було категорії на конкурсі "Коронація слова", – з історичним, але нонфікшеном, із популярним викладом історії світу, Європи, України чи якихось речей упродовж століть, як-от історії прянощів чи радіо тощо.

Я звернув увагу спочатку на популярність історичних каналів із сотнями тисяч підписників в українському сегменті ютубу. Деякі з них вели професійні історики. Потім звернув увагу, як багато виходить історичних книжок. Десятки назв. Це мав би хтось оглядати. А коли нарешті сховався подивитися на книгарню ReadEat у Києві, зрозумів, що це мав би ще хтось порухувати. Титулів не десятки, а сотні. Вони займають цілий ряд височезних стелажів і межують із військовою літературою.

Історія України – цікавий жанр. Усі книжки з неї – наче варіації на одну тему. Справді, хоч як старайся, іншої історії в пана Бога для нас немає. Але як відрізняється виклад у різних авторів! Із жовтня я оглянув щось із 17 книжок. Історії України були присвячені книжки Сергія Громенка, Олександра Палія, братів Капранових, Інни Ковалишеної, Сергія Плохія, Ореста Субтельного, Діда Свирида, Оксани Карп'юк, Ніни Даценко, Олександра Зінченка. Єднає їх усіх небайдуже ставлення до "гранд наративу" Михайла Грушевського. Іноді таке небайдуже, що його намагаються геть відкинути й переписати, ввести в нього лагідну шляхту і злих незаконослухняних козаченьків, поборо-ти "козацький міф України", обсичати Хмельницького тощо. Сучасні історики розмірковують про "гранд наратив" на 10 томів, який не варто писати, бо його ніхто не читатиме, а ось гостроактуальні дописи в інтернет-виданнях, із яких потім можна скомпонувати книжку, – інша справа. Але всі ці гостроактуальні та гостросоціальні дописи все одно рухаються вздовж силових ліній, сформованих професором Грушевським. І найбільше збудені цим магнетизмом якраз борці з його "гранд наративом".

Розпочинати серію оглядів "насправді", на папері, треба від основ. Ad fontes. Але починати слід не з Грушевського, а з єдиного автора історичної книжки, який не підпав під його магнетизм, бо... написав свою книжку раніше за Михайла Сергійовича.

Саме так ми зможемо зрозуміти, що привніс в історичну науку сам професор, а що було загальним місцем, духом часу на межі XIX і XX століть в українській громаді, яка тоді жила "на два доми" – між підросійським Києвом і підавстрійським Львовом. І чому наша бездержавна нація заходила писати собі історію, що, здається, було геть безпрецедентним рішенням для неімперських, а в термінах Георга Гегеля – "неісторичних" націй. Ми написали історію своєї держави раніше, ніж ту утворили. І першою ластівкою цієї "весни народу" стала "Історія України-Русі" Миколи Аркаса.

Як добре, що ми вже дійшли до того ступеня розвитку українського книжкового ринку, коли важливі книжки перевидають і вони присутні у книгарнях повсякчас. Я писатиму про перевидання "Історії України-Русі" Миколи Аркаса 2022 року, видавництва "Наш формат", із передмовою Романа Ковалюка. Дореволюційних видань Миколи Аркаса було два – петербурзьке 1908 року, поскубане цензурою, і краківське, непідцензурне, 1912-го. Київське видання радянського часу (1990) до царської цензури додало ще радянську. Тож цікаво читати сучасне перевидання саме краківського непідцензурного варіанта з ілюстраціями тодішніх українських художників. Видання робили ентузіасти вже після смерті Миколи Аркаса на кошти його вдови Ольги Іванівни. І сама історія цього перевидання доволі драматична, її докладно описав у передмові Роман Коваль, не перегортайте цих сторінок.

Також із передмови можна довідатись і той дивний факт, що книжка Миколи Аркаса отримала нищівну рецензію від... професора Грушевського. Він саме готував до друку "Ілюстровану історію України" (чуєте, брати Капранови? Грушевський теж починав із коміксів!), і йому було прикро усвідомлювати, що він уже не перший. Його страхи справдилися – книжка Миколи Аркаса мала шалений успіх, за кілька місяців розійшлося 7 тисяч примірників! Це й за нинішніми часами геть не кепський результат, а як для книжки українською мовою в Росії й поготів. Усі наші попередні історики, зокрема і професор Грушевський, навіть якщо писали історію України, писали її російською. Про те, що професор заангажований і не мав би критикувати книжку колеги, написали ще сучасники.

А Микола Аркас колегою професора не був. Отож протистояння між аматорами, авторами популярних історій, і високочоломи істориками, які зверхньо ставляться до любителів, однак самі не здатні завоювати любов звичайної публіки (виторги Грушевського були значно скромніші), було закладено в нашій історичній літературі ще з перших двох книжок. Мене трошки бентежить те, що, коли я пишу "Микола Аркас істориком не був", я не можу ось так узяти й написати, а хто ж він був. Я взагалі довгий час вважав, що він був адмірал із Миколаєва. Не те щоб я помилявся, але це був його батько, теж Микола Аркас. На часі швидко розібратися, скільки саме було Микол Аркасів.

Микол Аркасів було чотири!

Андреас Аркас, засновник роду. Втік із Греції до Миколаєва з дружиною і першим сином Захарією. Син Микола народився вже в нас, коли батько викладав античну історію і грецьку мову

в Миколаївському штурманському училищі. Не дивно, що обидва сини це училище закінчили. Захарія організував у Севастополі першу офіцерську бібліотеку, заснував перший Херсонеський музей старовини й написав книжки про грецькі античні чорноморські колонії та російсько-турецьку війну 1828–1829 років, у якій сам брав участь. Про подвиг брига "Меркурій" й капітана Казарського публіка дізналася з його книжки. Це важливо. Дід нашого героя був викладач історії, а дядько – історик-практик.

Микола Андрійович Аркас. Адмірал, командувач Чорноморського флоту. Правда, в ті часи, коли російський військовий флот на Чорному морі був заборонений після Кримської війни. Тож він заснував у Одесі РОПІТ (Російське об'єднання пароплавства і торгівлі), провів у Миколаїв залізницю, побудував два перших російських броненосці-поповки, сформував першу міську думу з 72 гласними, першу приватну верф, мінну лабораторію тощо. Значно посприяло його кар'єрі те, що він іще лейтенантом одружився з адміралівною – Софією Петрівною Богданович, дочкою бунчукового товариша Полтавського полку, якого перевели на флот на посаду оберштеркрігс-комісара, що в таблиці про ранги відповідало контрадміралу. Це пояснює також певні особливості виховання сина Миколи Миколайовича.

Микола Миколайович Аркас старший. Наш герой, автор "Історії України-Русі". Втік із Петербурга, не захотів учитись у Вищому правознавчому училищі, навчався в Одеському університеті, на мехматі, але математиком не став, написав натомість оперу "Катерина" за поемою Шевченка, бо бігав на вистави трупи Кропивницького. Записався в хлопомани й розгулював по одеських театрах у шароварах, вишиванці та брилі в розпал боротьби з мазепинцями й заборони українського книговидання. Засновник миколаївської "Просвіти", любительського театру й зоопарку, записав і поклав на ноти сотні кобзарських дум, влаштував у батьковому особняку прохідний двір кобзарів, видавав газету, заснував народну школу в садибі Христофорівка, писав книжки. Усе життя був адмірал-

тейським чиновником, при батьку. Вишиванку тепер носив під мундиром. Як ви визначили б його професію? Точно – не історик. Якийсь адміральсько-громадський сектор, чесне слово.

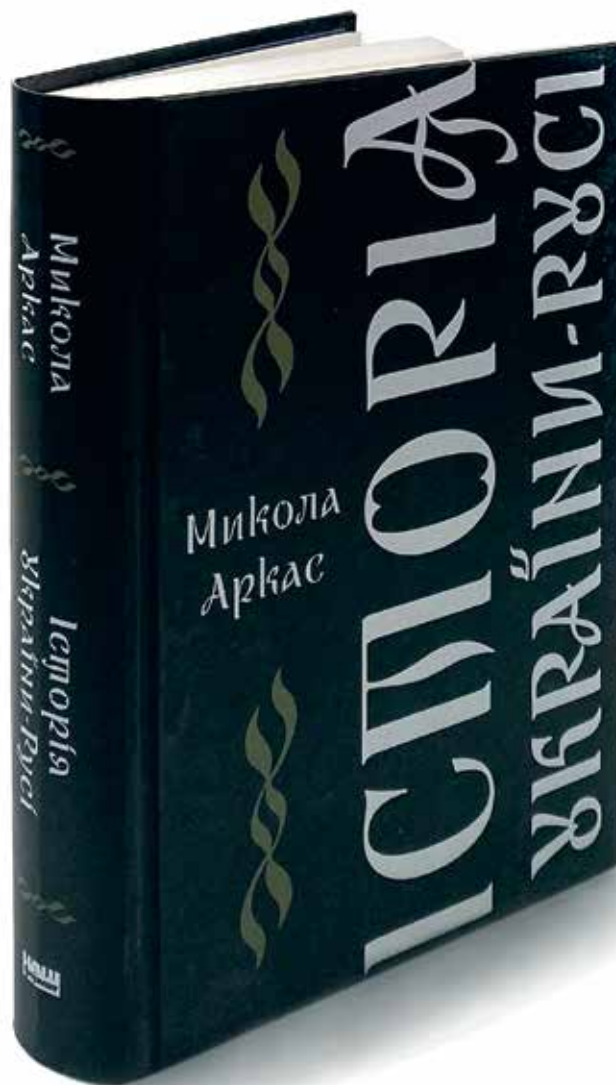
Микола Миколайович Аркас молодший. Син автора й "капітанської дочки другого рангу" Ольги Іванівни, це вона оплатила краківське видання "Історії..." після смерті чоловіка. Син гратиме в любительському театрі батька, але вчитиметься в кавалерійському училищі, куди його відрахували з Морського корпусу. Під час Визвольних змагань командував полком армії УНР, утримував міст на Дністрі, яким українська армія відійшла в Румунію

і була інтернована. Потім був актором і режисером українського театру в чехословацькому Ужгороді, помер 1938-го після проголошення Карпатської України. Усі його мрії про театр і про Україну

збулися. Іноді кажуть, що це йому Микола Аркас старший написав "Історію України-Русі", але це не так.

Справа в тому, що був іще **Микола Миколайович Аркас третій**. Щоб ви не вважали автора "Історії України-Русі" вар'ятом, який усіх синів називає Миколами, скажу, що це

Важливі книжки перевидають, і вони присутні у книгарнях повсякчас

Віталій ЖЕЖЕРА

ДВОЄ НАВПРОТИ

Їхав зеленою лінією метро, надвечір. І тут до вагона зайшли хлопець і дівчина. Вони були якось дуже удвох – не знаю, як краще сказати. Удвох – і все. Вільних сидячих місць у вагоні зосталося вже небагато. Й ті двоє сіли окремо: він – коло мене, вона – навпроти. Однак, я ж казав, вони були настільки удвох, що між ними немов бриніла туго натягнута струна, невидима, але дуже відчутна. Я давно вже, а може, й ніколи, такої пари не бачив.

Й мені аж захотілося доторкнутися до тієї невидимої струни. Хлопець сидів коло мене, по праву руку. Я сказав йому: нехай твоя дівчина пересяде сюди, а я піду на її місце. Не думаю, що він хоч щось почув крізь стук вагонних коліс. Але дівчина вловила все враз, наче воно по отій струні передалося од мене до неї. Вона перепурхнула на моє місце, а я опинився навпроти й тепер добре бачив їх. Дуже молоді. Він – високий, довгоногий, чорнобородий, такий собі принц із "Тисячі й однієї ночі". Великі рельєфні кисті рук і пальці – як у піаніста. Очі темні, печальні. Вона – з половецькими вилицями, що часто буває в наших дівчат, хоч рідко – отак, щоб гарно.

Вони сиділи мовчки, тісно одне коло одного, взявшись за руки. Я почувався автором цієї картини й милувався нею. Уявляв себе човнярем, що перевіз її до нього на той берег і ні копійки не взяв. А ще був дуже гордий з того, що зробив цю рокировку правильно й вчасно, бо ціле життя все хороше й правильно робив здебільшого заднім числом.

Хто вони були, куди їхали й чому – отак дуже удвох, як рідко хто? Наче вони на Землі – перші хлопець і дівчина, а других ще нема. Чи вони тільки сьогодні зустрілися й ще нічого не зробили, окрім як узятися за руки? Чи, може, все зовсім не так і вони вже знають, що скоро їм доведеться розлучитися, бо час такий, що це з багатьма трапляється.

Не знаю. Вони поїхали далі, я вийшов раніше 🗨

► його дочка Ксенія назвала так сина – на честь свого батька. Але батько заборонив шлюб Ксенії з народним учителем Самойленком з тієї самої школи у Христофорівці, бо був би страшний мезальянс, усиновив онука й дав йому своє прізвище, ім'я та по батькові. Цей теж воюватиме за УНР, але піхотинцем, емігрує з полком до Стамбула, у Празі, в університеті, отримає ступінь доктора філософії, опанує старогрецьку, новогрецьку мови й античну літературу. Автор першого повного перекладу "Іліади" українською. Емігрував в Америку, одружився з чорношкірою жінкою. Ось саме йому, Миколі Аркасу четвертому, Микола Аркас другий напише "Історію України-Русі", бо в гімназії такого не викладали. У пана Бога доволі специфічне почуття гумору. Для того щоб написати першу Історію України, йому знадобилися чотири греки на ім'я Микола Аркас. До речі, ви це ім'я давно знаєте. Аркас грецькою – то сузір'я Ведмедиці. Насправді Ведмеда. Назване на честь царя Аркадії. Арктика – теж від нього.

„Дивує також відсутність трипільців

Хай там як, головну особливість історії Миколи Аркаса можна зрозуміти вже з цих експрес-біографій. Її викладено так, щоб це було цікаво й можливо читати підлітку. Саме в цьому, мабуть, причина її шаленого успіху серед українців і понині – ми всі ще підлітки, яким жвавість і простота викладу важливіша за науковий стиль і сторінки посилань на джерела. Це підтверджують і канали-мільйонники в ютубі.

Автор так переймається тим, чи зрозуміло написане гімназисту, що часто вказує в дужечках значення слів: бронза (мосяж), інші назви міст і річок – Борістен (Дніпро), Тірас (Дністер), Тіра (Аккерман) тощо. Звісно, нині до Аккермана треба ще одні дужечки, що це Білгород-Дністровський. Також намагається знайти відповідники для науковоподібної лексики. Так у нього старокам'яна і новокам'яна пора, а не палеоліт і неоліт, як у сучасних підручниках.

Періодизацію Микола Аркас запропонував за ознакою належності України до різних держав:

1. Початковий період
2. Самостійно-державний
3. Литовсько-Польський
4. Російсько-Австрійський

Звісно, ніяких Визвольних змагань, бо автор помер іще до Першої світової, але дивує також відсутність трипільців. Кімерійці є, греки є, скіфи є, сармати є – трипільців нема. Тобто Вікентій Хвойка, звісно, вже розкопав Халеп'я 1896 року (чи знаєте ви, що він назвав культуру трипільською, бо не називати ж халепською – не поймуть?), але, мабуть, до 1906-го історики його відкриття ще належним чином не осмислили. Самостійно-державний період охоплює слов'янську історію і Київську державу, Русь. Київською Руссю він її ніде не називає, то фішка якихось москвинів. У межах цих чотирьох періодів він не вигадує велосипеда

й вибудовує наратив за династійним принципом – Ігор, Ольга, Святослав, Володимир, Ярослав, Ярославичі тощо. Кожен період має також розділи "Життя громадське" й "Побут і культура" – найцікавіші. І тільки в останньому, австрійсько-московському, розділі він пише не про князів і царів, а про письменників Котляревського, Шашкевича, Шевченка, Кирило-Мефодіївське товариство, "Просвіту" на Буковині. Трошки дивно, але саме такий принцип "спочатку князі, потім письменники" обрав і Нацбанк України 1996 року для гривневих купюр. Ідеї стають матеріальною силою, коли потрапляють на гривні.

Звісно, головна відмінність від радянської історії – литовсько-польський період, про який радянським школярам не розповідали. Ну не було ніяких Медовга, Гедиміна, Ольгерда, Ягайла, Вітовта. А в Аркаса – були. Гедиміновичі змінили Рюриковичів. Звісно, для українців найбільш близький Свидригайло і Свидригайлові війни. Он аж Гоголь у "Мертвих душах" втулив поміщика Свидригайлова. Втім, Гоголь Аркаса не читав. Щодо шляхти Аркас категоричний – не на рожевих поні й не на сферичних конях у вакуумі. Єдина верства Речі Посполитої, яка користувалася всіма правами людини. Усі решта станів були нею у правах обмежені. Тобто козакофільство, яке закидають Грушевському, ввів у обіг іще Аркас.

Перелік гетьманів теж значно більший за канонічний. Читаючи ці розділи, намагаєшся зрозуміти, чому Аркас уподобав гетьмана Олефіра Голуба, а Грушевського той не надихнув. Отож канон буває не тільки в літературі, але й в історії.

Також несподівано багато уваги приділяє Аркас імператорам Францу Йосифу й Олександру Другому. Звісно, це ефект наближення. Близьке видається важливим. Історія ж розставила крапки над і. Якщо цїсаря Франца Йосифа ще пам'ятають львівські поети й розповідають казки про лагідну бабцю Австрію, царя Олександра успішно забули і кріпаки, яких він звільнив, і українці, яких він щемив. Бо треба бути послідовним. Узагалі виявилось, що образити українців – найшвидший шлях у забуття. Пам'ятник Олександру II сховають у прохідному дворі за музеєм Рєпіна, щоб знав. Він і досі там стоїть. Ну й головна принада книжки Миколи Аркаса – джерельно чиста мова. Її справді смакуєш і відчуваєш смак кожного слова, доки читаєш про князів і гетьманів. Це справді – до джерел. Ось тобі й Миколаїв, і степові говірки. Мабуть, саме в цьому секрет її шаленого успіху 1908-го, в перші роки після скасування заборони на українське книговидання. Це твір красного письменства, де історія – лише привід поговорити про життя українського народу після 1905 року.

Його Добриня, дядько князя Володимира, мовить так: – Я оглянув взятих у полон болгарів – вони в чоботях (тобто великі пани, як на нас), дані нам давати не будуть – лучче шукаймо "лапотників" (таких, що в личаках ходять).

Ех, Добрине. Далися вам ті в'ятичі.

текст: **Антон САНЧЕНКО**, письменник

Словник **Добра**

спецпроект до другої річниці повномасштабного вторгнення

Єдність

тісний зв'язок між людьми, згуртованість, цілісність, неподільність, спільність

Мирні

так називають цивільних людей. Вони не беруть до рук зброю і не беруть участі у бойових діях

скануйте камерою та читайте спецпроект на сайті

”Що може відчувати солдат, який убив свого товариша”

ЯК РАДЯНСЬКІ СОЛДАТИ ”ВИРІШУВАЛИ ПРОБЛЕМУ” ВТІКАЧІВ НА ЗАХІД

Він не був напідпитку чи під стресом. Але, мабуть, настав момент, коли занадто важко носити щось лише в собі. Подзвонив: ”Давай поговоримо”. – ”Про що?” – ”За життя”. Майже 40 років знаєш людину, а скелети в її шафі навіть приблизно не здатен уявити.

– Уявляєш, як воно, після того коли позбавляєш когось життя?

– Не уявляю, – кажу.

– І не треба.

Він замовк, вдивляючись у каву в чашці, наче звіди могло прийти якесь одкровення.

– А чому запитуєш?

І він заговорив.

Життя ”воина-освободителя” поблизу Берліна

1977-й. Група радянських військ у Німеччині. Одне з майже 800 військових містечок, поблизу Берліна. Такими переमेжована вся Східна Німеччина, або ж Німецька Демократична Республіка, якою знав її тоді світ. Моєму знайомому трохи більш як 18. Він служить в автобаті – автомобільному батальйоні 10-ї гвардійської танкової Уральсько-Львівської (було ж таке!) орденів Жовтневої Революції, Червонопрапорної, а ще орденів Суворова та Кутузова добровольчої дивізії імені Маршала Радянського Союзу Малиновського. Звісно, нічого добровольчого в цій дивізії не було,

як не могло бути в радянській армії: військкомат – призовний пункт – містечко Вюнсдорф, і ось він, уже не хлопець з українського села, а ”воин-освободитель”, у самому серці Європи.

В автобаті у нього – ”Урал-375”.

Що може бути прозаїчніше – крути кермо, виїзди на полігон, навчання, в іншу частину. Але тут, каже він, ”все й починається”.

– Я був ліквідатором, – це вже він після нової паузи. – Хоч і запасним.

– Ліквідатором кого? – питаю.

– Своїх же. Утікачів. Здогадуєшся, що в радянській армії такі могли бути?

– Здогадуєся.

– Хтось мав їх ловити й повертати, так би мовити, до радянської дійсності. А тих, хто не хотів повертатися, що з ними було робити?

Отже, гарнізон, точніше, військове містечко – автономне й самодостатнє, щоб жити незалежно від східнонімецької

держави. Окрім військових підрозділів з усіма необхідними атрибутами у вигляді казарм, плацу, ангарів, зброярень, було все необхідне для забезпечення побуту й відпочинку солдатів, офіцерів і генералів з їхніми родинами. Тобто свинарники, пташники, теплиці й городи, їдальні й кафе, перукарні й лазні, клуби та спортивні зали. Відповідно, в містечку, крім солдатів, офіцерів і генералів, були так звані вольняги – які працювали за вільним наймом: начальник котельні, кухарі й офіціантки, перукарі та багато інших. В усіх них було життя, яке ми знаємо за підручниками, – вони служили, брали участь у вечорах дружби з місцевим населенням, слухали в ленінській кімнаті перед відбоям політінформації про переваги соціалізму та ”загниваючий капіталізм”, святкували весілля, після яких були ”вірні одне одному в горі та радості”.

Але було й трохи іншого в цьому житті, що виходило за рамки цих описів.

Типовий ”кусок” (це в народі, офіційно він – ”таваріщ прапорщик”), як міг, торгував армійським майном із місцевими, знаючи, що коли він на своїй ”хлібній” посаді в перші пів року не стягнеться на нову ”Волгу”, то він швидше ”лузер”, аніж ”кусок”, себто прапорщик.

Офіцери й генерали ”відпочивали” з перукарками-офіціантками-бібліотекарками. Офіцерські дружини, знаючи

про пригоди своїх благовірних, за нагоди щедро й натхненно платили їм тією ж монетою. Приміром, тільки-но чоловіки від’їжджали на полігон, виписували собі, так би мовити, для ”допомоги по господарству” симпатичних молодих солдатів.

Звісно, солдати не могли нічого не ба-

чити. А за колючим дротом був інший світ – нехай соціалістична, але Німеччина. А не так далеко – Західна Німеччина. Хай зрідка, хай краєм ока, але, приміром, під час переїзду на стрільби чи під час марш-кидка на 500 кілометрів, який для ”обкатки” мали пройти молоді водії, вони бачили цей світ. Не кажучи вже про ”вольняг”, які мали цивільну форму та право у свій ”вільний день” вийти за межі гарнізону та пожити бодай трохи в тому світі. Та й солдат той був не солдат, якщо хоч раз не сходив у ”самоход” на чужу територію.

– Коротше, – підсумовує він свій екскурс у солдатське минуле, – вони були, ті хто спробував.

– Поміняти цей світ на той?

– Так точно, – відповідає.

– І що тоді відбувалося?

” Були ті, хто спробував поміняти цей світ на той

Що тоді відбувалося?

- Тоді ми й підключалися.
- Ми – це хто?
- "Контрики", розвідбат і дехто з автобату, наприклад я. Як сказали б тепер, спеціально навчені люди. "Контрики", розвідбат – упіймати, нейтралізувати чи ліквідувати, якщо не здаються. Ми – доправити. Втікача чи тіло. Або тіла.
- А чому ти кажеш, що був запасний?
- Були основні екіпажі. Запасних чи підмінних підключали, коли сил було недостатньо й потрібні були ще машини. У моєму авто більш як одне тіло не перевезеш.
- Як ставилося завдання перед вашим виїздом?
- Завдання просте: впіймати. Або ж не дуже просте.
- Тобто?
- Давай спочатку про те, що було простіше.

"Простіше", як він розповів, коли солдати чи "вольняги" втікали на німецьку територію, намагаючись якомога далі дістатися від "рідної" "в/ч номер такий-то" до якогось із міст Західної Німеччини та здатися тамтешній владі. Коли здавалися, вони розповідали про свою нелюбов до радянського ладу та захоплення "західним світом". Але здебільшого цінності для "західного світу" хтось із цих перукарів чи офіціанток не становив. Тож німецька сторона оперативно сповіщала командування дивізії про затримання. І ми їхали забирати такого "ідейного втікача".

- Як далеко їхали?
- Нам здавалося – мало не через усю Німеччину. Але сьогодні розумію, що то могло бути якихось 100 кілометрів. Хоча, одного разу...

Того "одного разу", як він розповів, солдат утік із цілою вантажівкою, ЗІЛом-130. Як йому це вдалося? Цією машиною доправляли в гарнізон продукти з однієї з баз. Зо 200 разів вантажівка поверталася, то чому було не випустити її знову? Хто знав, що станеться оте фатальне шерше ля фам.

Як потім з'ясувалося, під час тих поїздок солдатик знайшов свою любов в особі молодій німкені – й вони змовилися почати спільне життя. А як дістатися до коханої? Правильно, втекти за кермом вантажівки. Коли цей "геніальний" план був у стадії реалізації і авто не повернулося, в погоню за втікачем відправили три "бобики" – так мій співрозмовник називає ГАЗ-69. Ось тоді вони й відмотали чималеньку відстань. Догнати ЗІЛ "бобиками" можна, а от як змусити його зупинитися. Доповідали керівництву в гарнізон, просили потужнішу підмогу, але щоразу чули істеричне "ні, дотисніть і зупиніть!" Воно й зрозуміло, керівництво намагалося, аби про це ніхто не дізнався, бо з чийось погонів зірочки точно полетять. Лише коли на підмогу вислали ЗІЛи, вдалося затиснути ту махіну кількома бортами і змусити переляканого на смерть Ромео вийти з піднятими руками.

Іншого разу змусити двох утікачів здатися "групі захоплення" виявилось ще складніше. Вони були без авто, зате з автоматами й набоями. І на той момент встигли відкрити стрільбу по цивільних німцях та вбити одного. Про зникнення цих двох стало відомо на світанку. Німецька сторона повідомила командування, що двоє озброєних радянських солдатів зупиняють і розстрілюють авто на шосе.

Перший німець, якого самозваний "дорожній патруль" намагався зупинити, погрожуючи зброєю, з переляку натиснув

Радянські офіцери сидять у гарнізоні Альтес Лагер, Східна Німеччина, наприкінці 1980-х

на газ. Отримав автоматну чергу навздогін, але відбувся дірками від куль в авто. Мотоцикліст, який їхав слідом і також чомусь не зупинився за наказом озброєних радянських солдатів, був убитий.

За кілька годин їх вдалося вистежити з гвинтокрила. Висадилися "група захоплення". Пролунав наказ "Кидайте зброю!" Не одразу, але підкорилися. Операція завершилася. На допиті пояснення їхньої поведінки виявляться простим як двері: під час вахти в караулі вони добряче налигалися і вже мало що пам'ятали, як воно було далі. Коли ж хміль минув, зрозуміли, що накоїли. Тож зброю склали одразу.

Втім, такий форс-мажор, розповідає він, траплявся, на щастя, нечасто.

Більшість утікачів офіційно передавали нашій групі в тій точці НДР, куди їм вдалося дістатися. Дорогою назад, каже він, на запитання: "Чого втік?" найчастіше чули ледь не філософську відповідь: хотів подивитися, як люди живуть, або "діди" дістали, або ж "напився".

- Коли ж ти став ліквідатором?

- Тоді ж і став. Бо були зовсім не такі мирні втечі.

"Не такі мирні", за його словами, це коли солдати втікали зі зброєю. Якось втекли сім чи вісім озброєних строковиків із зарядженими автоматами.

- Отоді ми й виїжджали, максимально озброєні та з наказом повернути живими, але якщо не вдасться, то...

"Завдання було: знайти-повернути, в разі спротиву нейтралізувати"

- Як проходила така операція? Як ви діяли?

- По-різному. Але ніхто не легковажив.

Як він пояснює, ліси, де зникали втікачі, тягнуться на багато кілометрів. У них безліч фортифікацій, споруд різного призначення – це колишня база та полігони вермахту – від ярів та окопів до дотів і укріплених командних пунктів. Крім того, абсолютно незрозуміло, куди прокладуть свій маршрут озброєні втікачі далі. Тож завдання було знайти, повернути, в разі збройного опору – нейтралізувати, якщо варіантів немає – ліквідувати.

Що в них було для цього?

На завданні, розповідає він, у них було все найсучасніше озброєння – натовське чи інше, але "точно не наше" – все, що стріляє (кулемети, автомати, снайперські гвинтівки), їздить >

- (броньовані машини та машини зі змінним кліренсом), плаває (амфібії) та літає (гелікоптери). Одяг із матеріалу "драп-чучу – не пропускає ні воду, ні мочу". Адже кожне завдання було, так би мовити, з відкритою датою та невідомими обставинами.
- Як це відбувалося?
- Пошуки могли тривати і день, і добу. Я як водій, але зі зброєю, замикаю групу на переході, в разі роззосередження, звісно, "працюю" в загальній лінії. Потім – оточення, маємо взяти його чи їх у кільце. За тим – переговори. Зрозуміло, ніхто вогню на ураження одразу не відкривав. Віддавали команди кинути зброю та здатися.
- І?
- Не до всіх доходило.
- Тоді що?
- Попереджувальні постріли вгору. Після першого пострілу вгору, коли доходило, що вони оточені й шансів немає, більшість складала зброю і здавалася.
- А "небільшість"?
- Мабуть, оцінювали, що шанс є. Відкривали вогонь. Або ж відстрілювалися.
- Ти вбивав?
- Не знаю.
- Як так може бути?
- Може. Коли потім забирали прошите кулями тіло, як було знати, чия черга прошила твого вчорашнього товариша?
- Скільки загиблих було під час твоїх виїздів?
- Десь семеро.

- Ти міг не стріляти?
- Коли міг – не стріляв. Але коли ми затискали їх, починався вогонь з обох боків і навколо свистіли кулі, було не до роздумів – або ти, або тебе. Ми змушені були вбивати.
- З вашого боку були загиблі?
- Були поранені.
- Як поводитися ті, хто здався? Що ви бачили в їхніх очах?
- Найчастіше – якесь отупіння. Ще – страх, якийсь інший, ніж до того бачилося мені. Порожній, якийсь потойбічний погляд в одну точку. На запитання "На що ти розраховував?" – як правило, мовчання. Або: "Не знаю..."
- А хто втікав?
- Українці, росіяни, білоруси. Але найчастіше – вихідці з Азії: таджики, узбеки, киргизи.
- Що було причиною? Зі зброєю ж не тікають "подивитися, як люди живуть"?
- По-різному: під алкоголем, дідівщина, щось особисте. Одного разу було таке, що краще не розповідати.
- Взявся – кажи.
- Затримали дівчину.
- Звідки вона там узялася?
- Офіціантка чи перукарка. Без зброї, тому про опір та жорстке захоплення не йшлося.
- І що було далі?
- Що могло бути? Перелякана до смерті. Але ж гарна! Врахуй, сірих мишок у гарнізоні не було. Мабуть, їх відбирали десь у політвідділі, щоб офіцери могли жити повноцінно. І дівчата чудово знали, куди ідуть і чого від них чекають.
- Ти не відповів.
- А що відповісти? Нам тоді було кому 18, кому 19. Служили вже хто рік, хто півтора. Можна було про дівчат не думати? А тут така. Коротше, "ловили" ми її, точніше, робили вигляд, що ловимо, три дні. Всім було добре.
- А що далі було з тими, кого затримали після втечі зі зброєю?
- Знаю лише, що їх за день-два відправляли в Союз. Що з ними було далі, невідомо.
- А ви? Поверталися до звичної служби?
- Найчастіше – не одразу.
- Це як?
- Мабуть, ті, хто відправляв нас на завдання, хоч трохи розуміли, що може відчувати солдат, який убив товариша по службі. Або навіть "лише" привіз його труп, як я, водій...
- І що?
- От із цим нам рідне командування допомагало.

Як зняти напруженість після "спецоперації"

- Як можна було з цим допомогти?
- Перед строем нам оголошували подяку "за мужність та витримку під час виконання особливо важливого завдання". Без подробиць, звісно. Двічі чи тричі оголошували про присвоєння звання старшини. А поза строем видавали особливе "поощрення".
- А саме?
- Старшому з нас, себто офіцерові, видавали на руки певну суму марок. Звісно, йому "полагалось" більше, але й на нашу душу було. Нам казали: розслабтеся, хлопці, у вас є доба чи дві, а то й три "увольнительних", можете йти зняти

напруженість в гаштет – такий собі ганделик у найближчому містечку. При таких же закладах – легально чи напівлегально – працювало щось типу будинку розпусти. Повернутися ми мали до такої-то години такої-то доби. І без НП, тобто надзвичайних подій.

– А чому ти сказав, що двічі чи тричі тебе оголошували старшиною?
 – Бо жодного разу нам не вдалося повернутися, як сказали б тепер, до дедлайну. І без НП. А от без марок, без якихось елементів форми, пом'яті, з перегаром та ніби в тумані, де ти і з ким ти був, – вдавалося. Ясно, що про обіцяне старшинство після такого можна було забути. І так щоразу.
 – Але напруженість знімали?
 – Не те слово. Уяви 18-річного хлопця із села, який потрапляє в інший світ. Що він бачив, що встиг "на громадянці"? Хіба що кілька разів цілувався, далі кіно-танців і райцентру нічого не бачив. А тут усе яскраво, феєрверк емоцій, спиртне рікою, дівчата гарнючі! Море вже по коліна тобі, а тут іще безліч відкриттів: рольові ігри, секс-іграшки та багато іншого.
 – А що ж старший офіцер, який мав приглянути за вами?
 – А офіцер – не мужик? І марок у нього значно більше.
 – Ти якось так усе описуєш, ніби хтось це "свято життя" для зняття стресу радянським солдатам організував і забезпечував.
 – Я тоді про це не замислювався. Потім уже багато чого доходило.

– Про що ти зараз?

– "Штазі", східнонімецька розвідка, працювала чудово.

А то й не східнонімецька.

Далі була непроста частина розмови про "не все так однозначно" було з перебуванням тієї півмільйонної

армії "освободителів" у Німеччині – найбільшого у світовій історії військового контингенту однієї країни на території іншої. Радянська пропаганда піднесено розповідала, які щасливі були східні німці від того, що на їхній землі стоять сотні гарнізонів із радянськими військами. Радянські ж солдати коли-не-коли відчували на собі, що далеко не всі німці були раді нашому "захисту".

В одному з гарнізонів вночі вирізали весь караул. В іншому довгий час не могли знищити групу, яка вбивала караульних по одному. З-за дерев перед караульним раптом з'являлася гарна дівчина. Та ще й топлес. І поки караульний ціпенів, прилітав кинутий вправною рукою ніж. Та вистава з німецькою "мавкою" згубила не одного.

Ще в одній військовій частині за колючим дротом нашого гарнізону росли розкішні яблуневі сади. За європейськими звичаями, не заведено дерти яблука в чужих садах. Але хіба це було писано для радянських солдатів? Німці багато разів обурювалися варварськими набігами. Мало допомагало. Нарешті якогось дня двох солдатів знайшли мертвими з нашіптованими яблуками животами.

А скільки було не таких трагічних, але однозначних жестів щодо "радянського контингенту" із закликком "забиратися геть"? Стосунки радянської та східнонімецької спецслужб також не були безхмарні. Кожна вела свою гру, і солдати й офіцери, яким "підставляли" дівичь чи "допомагали" взя-

ти участь у якихось інших "пригодах", були лише пішаками, якими легко жертвували. Притому обидві сторони.

– Ким ти повернувся зі служби?

– Рядовим.

– Що було потім?

– Служив. У міліції, потім – у поліції. Ти ж усе знаєш.

Досі я знав лише те, що він дослужився до підполковника, був не останньою людиною спочатку в області, потім – у столиці.

– Чому досі нічого не розповідав?

– По-перше, підписав бумагу про "нерозголошення". Здається, на 25 років. За те, що не розголошував, ще й доплата всі ці роки була.

– А по-друге? Коли ті 25 минули?

– Мабуть, це і є те "по-друге": давно.

– То чому лише тепер?

– Не маю відповіді. А чому інші й тепер про це мовчать? Я ж не один там був.

Замість епілога

Так, запитань багато. За його підказкою я розмовляв про це ще з добрим десятком людей. Жоден із тих, хто погодився зустрітися, не заперечив прямо, що саме так усе тоді відбувалося. Двоє сказали: "Все так і було". Але додали: "Не бачу потреби до цього повертатися". Або: "Не хочу про це говорити".

І нехай поки що про це погоджуються говорити окремі люди, маємо знати правду. Бо, хоч би як ми до цього ставилися, це й наше минуле. Але нічого такого нам не потрібно в майбутньому. Ні в армії, ні деінде. Нічого радянського.

Водночас прірва пролягла між нами та ними, сьогоднішніми росіянами.

Загугліть "Група советских войск в Германии" – і знайдете численні форуми, "сообщества боевых побратимов", канали та блоги, де із захопленням згадують "лучшие дни нашей жизни", обговорюють "подвиги ребят" і ностальгують за часами, коли Німеччину було розділено. Коли німців убивали на Берлінському мурі за спроби втечі з цього "світлого соціалістичного раю". Коли "воины-освободители" з цієї самої ГСВГ здійснювали свої "визвольні" рейди в Угорщину 1956-го та Чехословаччину 1968 року, щоб танками придушити опір тих, хто не хотів до такого "раю".

І останнє: після виведення з Німеччини, а потім розпаду Радянського Союзу та сама Уральсько-Львівська дивізія 1992-го перейшла під юрисдикцію Російської Федерації, до складу її збройних сил. Брала участь у Другій чеченській війні. Після низки трансформацій влилася до 20-ї гвардійської загальновійськової армії. Сьогодні ця армія прийшла вже на українську землю, воює на Харківщині та Сумщині.

Коло замкнулося.

Для них.

Але не має замкнутися для нас.

текст: Олександр ХАРЧЕНКО

”У вас є дві доби, щоб зняти напруженість

”Париж претендує на статус безпекової столиці Європи”

У ДОВГІЙ ВІЙНІ ПЕРЕМАГАЄ ТОЙ, ХТО КРАЩЕ ЗАБЕЗПЕЧИТЬ ВЗАЄМОДІЮ МІЖ ФРОНТОМ І ТИЛОМ, – КАЖЕ ПОЛІТОЛОГ ОЛЕГ СААКЯН

Президент Франції Еммануель Макрон заявив про можливість відправлення військ НАТО в Україну. Про що свідчать ця заява та реакції на неї глав держав Альянсу? Чому саме тепер вона пролунала?

– Еммануель Макрон підтвердив, що ця заява була вивірена, а не емоційна. Реакція Росії та країн Заходу свідчить, що це не популізм. Чому заява прозвучала саме тепер, є три пояснення. По-перше, Франція хоче посісти чільне місце на геополітичній мапі. Макрон іще 2018-го заявив, що європейська безпека не повинна залежати від Сполучених Штатів Америки. Тепер він намагається перетягнути центр оборони Європейського Союзу у Францію.

Берлін – фінансова столиця Європи, Париж претендує на статус безпекової. Франція – єдина ядерна держава ЄС і має досить великі збройні сили, тому здається переконливою в ролі безпекового лідера.

По-друге, дефіцит безпеки в Європі внаслідок політичної кризи у США з можливим приходом до влади Дональда Трампа. У цьому разі зникає безпекова парасолька. Американський підхід до безпеки базувався на аналізі ризиків і непровокуванні. Це часто дисонувало з позицією окремих європейських держав. Через це повільно розширювався асортимент озброєння, що його надавали Україні. Постачання зброї і техніки важко проходило крізь вузьке горлечко Вашингтона. Тепер Європа може розправити плечі. Мюнхенська конференція, що тривала з 16 по 18 лютого, продемонструвала, що цей підхід до російсько-української війни, де проблемою вважали саму війну, себе вичерпав. Європа вагітна новим підходом: проблемою є не війна, а російська агресивність. Раніше вважали, що війну треба зупинити. Тепер же приходиться розуміння, що, коли війна в Україні ”якось” завершиться,

” Франція хоче посісти чільне місце на геополітичній мапі

це ”якось” дорого коштуватиме. Росія може розхитувати Молдову, чинити провокації в Балтії, промацати європейську безпеку, напавши на одну з держав ЄС. Передвиборча кампанія у США, незалежно від результатів виборів, – серйозний виклик для Вашингтона. Його роль у європейській безпеці різко зменшиться. І Кремль цим скористається. Франція відчуває сили оголосити нові правила. Її ключовий постулат: ”Росія не має перемогти”. Кремль чи не вперше за час війни опинився в позиції реагування на нав’язаний Заходом

порядок денний. Зазвичай ця функція була лише в Україні. По-третє, внутрішньополітичний фактор. Макрон уже не балотується у президенти й може робити не політичні, а державницькі кроки. Він зацікавлений у тому, який

спадок залишить наступникам і чи матиме політичне майбутнє. Увійде в історію як державник чи як черговий президент. Тому дії Макрона варто сприймати як нарощення Європою амбіцій та спроможностей зі створення власної безпеки та сприйняття України як частини свого безпекового поля.

Тобто це претензія Франції на лідерство в Європі?

– Так, це конкуренція за європейське лідерство в питаннях оборони, що на десятиліття вперед задаватимуть напрями політичного процесу. Також це про політичну впливовість: можливість говорити з глобальними гравцями – Британією, США, Індією, Китаєм. У НАТО лишаються лідером Штати, а ключовим голосом Європи може бути Франція.

Ситуація з допомогою від європейських країн свідчить, що Захід не готовий до поразки Росії, але й не готовий до поразки України. Як розвиватиметься ситуація далі?

– Можна відстежити, як змінювалося ставлення

Олег СААКЯН

29 років, політолог

Народився 8 грудня 1994-го в Горлівці Донецької області. Батько працював водієм, мати – домогосподарка. Диплом політолога здобув у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса.

2014 року став одним із керівників руху опору російській агресії "Донецьк – це Україна". Організував понад 50 мітингів, флешмобів, інтернет-кампаній. Засновник громадських організацій "Українська народна рада Донеччини та Луганщини", "Всеукраїнський інтеграційний рух "Вір в Україну", "Всеукраїнська організація у справах вимушених переселенців", "Платформа соціально-гуманітарних ініціатив та інновацій "Єдиний координаційний центр".

Пише аналітичні матеріали, консультує громадські та політичні організації. Неодружений

- Заходу до російсько-української війни: з 2014 року це щось на периферії Європи, РФ – порушник, але її можна зрозуміти, а Україна не отримала від Заходу реальної підтримки. 2022 року Росію визнали агресором, з'явився страх, що Україна може зникнути. Це спонукало Захід реагувати рішучіше, ніж на це розраховували в Москві і світі. Бо крах України був би надто високою ціною. Після того як Збройні сили України звільнили Харків і Херсон, збільшилася військова підтримка. Світ повірив, що Україна здатна звільнити свої території. Але виник страх, що програє Росія. Ті, хто вираховував ціну для світу від краху України, почали рахувати, чого коштуватиме світу розвал РФ. І побачили жахливу цифру, що для них неприйнятно. Тому Україну всіляко утримували від того, щоб бити по території Росії. Тому нам досі не дають крилатих ракет, які створили би паритет хоча б щодо дальності ураження.

То Захід прагне заморозити конфлікт чи залишити його тліти?

– 2023 року і Росія, і Україна, і Захід пережили крах ілюзій короткої війни. Москва сприйняла провал блицкригу як ексцес і розпочала 2023-й із наступу, що закінчився знищенням і захопленням Бахмута. Їй довелося прийняти жорстку реальність – війна буде довга.

Україна пішла в контрнаступ, що завершився великими успіхами на морі та в повітрі, але мав скромні результати на суходолі. Їй так само довелося усвідомити: кавалерійські звільнення територій закінчилися, почалася війна на виснаження.

Захід теж розпрощався з ілюзіями швидкої війни. США прямо окреслили свою мету – щоб наприкінці року Україна із сильними позиціями сіла за стіл переговорів із РФ. Однак прогнози не справдилися. На початок 2024-го підхід, за яким війна має завершитися перемогою України, але не поразкою Росії, видихся. Але сформулювати нову ціль спромігся тільки Макрон. Захід іще не готовий одноголосно її підтримати.

Україна відчуває перебої в наданні допомоги від партнерів, передусім від США. Чи це тимчасове явище, пов'язане з внутрішньою політичною ситуацією у країні?

– Лідерство Сполучених Штатів затиснуте нерішучою зовнішньою політикою, що асоціюється з демократами. Уникнення ескалації створило враження слабкості США й активізувало деструктивні сили. З другого боку, Республіканська партія почала захоплюватися популізмом, уособленням якого є Дональд Трамп. Усе це спровокувало політичну кризу у США, яка може перерости в конституційну. Чи зможуть американські інституції витримати це й не допустити найгірших сценаріїв? Відсутність допомоги Україні, Ізраїлю, Тайваню та іншим союзникам США, усунення Вашингтона від своєї міжнародної ролі створює вакуум у безпеці по всьому світу.

Українці роблять велику помилку – живуть глобусом України й будь-які процеси у світі сприймають крізь нього. Багато речей не має зв'язку з Україною, але прямо впливає на нас, зокрема й ситуація з підтримкою Заходу.

Як розвиватимуться відносини Києва і Вашингтона, якщо на виборах у США переможе Дональд Трамп? А якщо переможе Джо Байден?

– Перемога Трампа означає для нас тотальну невизначеність. Він може прийняти рішення і на користь України, і всупереч її інтересам. За Трампа роль американських інституцій буде вкрай низька, він будуватиме модель, подібну до орбанівської Угорщини. За його президентства на нас чекає вкрай складна ситуація – часом відчинятимуться вікна можливостей, але завжди буде купа загроз.

Перемога Джо Байдена – це прогнозована нерішучість, яку ми спостерігали весь цей час. Принципові зміни із перемогою кандидата від демократів не відбудуться, можуть виникнути й ризики, й нові можливості. Те, що ми нині не отримуємо допомоги, прогнозувалося, але пізніше – на фінішній прямій передвиборчої кампанії. Але це означає, що в Україні ще є жирок міцності, Росія не скористалася спадом активності США. У нас є час спланувати реакцію на цей виклик. Тому ситуація з Трампом погана, але не критична. Вона має нас навчити, що для України немає поганого американського президента. Вона – найбіль-

ша держава Європи, має достатньо ресурсів, щоб реалізувати себе принаймні як регіонального лідера. Ми почувалися не за розміром малими, і це злочинне недооцінювання себе. Треба навчитися брати відповідальність за власне майбутнє.

У суспільстві постійно чути: "Чому Захід дає нам так мало зброї?" І майже ніколи не виникає запитання: "А де наша власна зброя?" Чи спроможна Україна розгорнути виробництво зброї та самостійно забезпечити свої потреби?

– Жодна країна не здатна повністю забезпечити себе озброєнням. Україна може забезпечити себе до певного рівня. Вона починає це робити. Щоб наростити виробництво й застосувати новітні технології, потрібні спільні зусилля держави та суспільства. У цьому державна значно програє суспільству, яке почало засвоювати інновації досить швидко. Це проявилось в опануванні найкращих західних типів озброєння, в їхньому доопрацюванні та покращенні. Державний апарат поки що не може ні використати наявний потенціал, ні сформувати новий.

Із 2014 року ми жили в ситуації, коли оборона не була загальнонаціональним пріоритетом. Про підвищення виробництва зброї говорили весь час, але воно не стояло на першому місці. Інакше 2019-го під час виборчої кампанії не розповідали б, що війна триває тому, що на ній заробляють, а в очах Путіна можна побачити мир. Після виборів безпекова тема почала згасати. Немає запитання, чи здатна Україна забезпечити військові потреби – вона мусить це зробити.

Чи зробить – залежить від усвідомлення цієї потреби як елітами, так і суспільством.

Парламент ніяк не може проголосувати законопроект про мобілізацію, вносячи численні правки. За прогнозами, суспільство негативно сприйме цей закон у будь-якій редакції. Чому відбулося таке розхолодження суспільства?

– Є три причини. Перша – мобілізацію від самого початку було провалено. Перша хвиля – це була самоорганізація людей. Натомість державна система діяла значно гірше – губили документи, надсилали повістки тим, хто вже воює, або тим, хто вже помер. Мобілізаційна система архаїчна – це дротовий телефон в епоху Старлінка.

Друга причина – добровольці небезкінечні. Піднесення добровольчих настроїв відбувається в певний часовий проміжок. Тому й існує мобілізаційна си-

стема. Вона покликана зробити державу ефективнішою у протидії ворогу. А зробила слабшою.

Мобілізаційні заходи за 2023 рік повністю дискредитували в очах суспільства себе, державу та створили серйозну напруженість. Ми побачили реальну репресивну машину, яка не поважає особистості й розтоптує гідність, ігнорує все, почи-

наючи від стану здоров'я і завершуючи підготовкою. Усе це має сталий характер – випадки, коли система дає позитивний результат, є швидше винятками, заслугою окремих людей, що намагалися працювати якісно. На кінець 2023-го мобілізаційних потреб уже не забезпечували ні добровольці, ні система. Тут постала третя проблема – Кабмін вніс законопроект про мобілізацію, що ігнорує проблеми й зосереджується на примусі. Це підвищило градус напруженості, бо держава сказала, що попередні ексцеси були не прикрими випадками, а що так буде й далі. Відбулася повна дискредитація самої мобілізації. Законопроект мав би визнати помилки та замінити стару неефективну систему новою. Соціологія каже, що третина чоловіків готова воювати, якщо їм прийде повістка. Проблема не у браку патріотизму, а в навчанні й матеріальному забезпеченні. Не армії потрібні танки й літаки, а нам потрібно, щоб в армії було все те, що захистить нас.

Ексголовнокомандувач ЗСУ Валерій Залужний іще у грудні 2023 року говорив про необхідність вийти з Авдіївки. Хто насправді відповідальний за падіння міста?

– Ми бачили під час кампанії з дискредитації ще чинного головнокомандувача, які претензії йому висували, а також які завдання поставили перед новим головкомом Олександром Сирським. Там усе зводиться до організаційних питань – медицини, логістики, ресурсів. Залужний золотими літерами вписав своє ім'я в історію України. Але як керівник відомства

” Для України немає поганого американського президента

» він також ніс відповідальність за системні проблеми. Не певен, що це було достатньою причиною для зміни командувача. Проблеми в армії не асоціювалися в суспільстві із Залужним, який із перших днів повномасштабного вторгнення вчинив воєнне диво. Тому в його усуненні є політична складова. Відставка Залужного не мала критичного впливу на фронт – нині все рухається за інерцією. Ситуація в Авдіївці почала погіршуватися ще до усунення командувача та продовжила після його заміни. Створення контрасту між колишнім і чинним головнокомандувачами теж має штучний характер і привнесене політичними баталіями. До призначення головнокомандувачем Залужний був заступником Сирського. Я не ставив би питання, хто відповідальний за відхід із міста. Значно актуальніше запитання: де фортифікації? Чому після виходу з Авдіївки наші війська змушені були відступати на нові й нові рубежі оборони? Розмірковувати, чи можна було втримати місто, – це намагання підмінити інше запитання: де було вигідніше давати бій? Авдіївка – лише локація на лінії фронту, де довелося дати бій росіянам. Втрати є в будь-якій війні. Завдання держави й суспільства – зробити все, щоб на кожного полегло українського воїна Росія витратила нестерпно багато для себе.

Валерія Залужного призначили послом у Великій Британії. Чи немає тут політичного задуму – тримати генерала подалі від столиці?

– Уперше за довгий час я побачив повноцінне політичне рішення в Україні. Воно неоднозначне, й саме так його сприймає суспільство. У ньому поєднано прагнення витіснити генерала Залужного з внутрішньополітичного життя, з одного боку, позбавляючи можливостей інших маніпулювати його ім'ям. А з другого – Залужний у статусі посла не буде активним гравцем у політиці. Рішення про призначення його на цю посаду не є ані засланням, ані почесною пенсією, ані усуненням політичного опонента. Воно жодним чином не зменшує значущості постаті генерала, а навпаки – дає йому змогу мінімізувати ризики падіння довіри. Він має нині найбільший рейтинг із можливих. Статус дипломата в одній із ключових політичних столиць світу дає йому можливість увійти в політичне життя через правильні двері – із серйозним авторитетом, поза брудом внутрішньої політики. До того ж він може використовувати свій авторитет для вирішення питань постачання зброї та воєнної співпраці й увійти до європейської дипломатичної еліти. Я не сприймаю тези про усунення конкурента – в Україні немає можливостей для проведення виборів. А коли вони з'являться, Залужний після дипломатичної роботи буде значно впливовішою фігурою на президентських виборах, ніж у статусі екс-голова командувача. І ми не знаємо, чи має він політичні амбіції. Британська

політика будується на авторитеті особистостей. Тому Залужний буде жаданим гостем на будь-якому дипломатичному рауті. А це колосальний ресурс для влади.

Генералів Валерія Залужного і Сергія Шапталу звільнили зі Збройних сил України за станом здоров'я. Чому їх раптом звільнили з армії?

– Такий спосіб звільнення несе ризики репутаційних втрат і для Залужного, і для Шаптали, і для влади загалом. Він дисонує із загальним образом бойових генералів, безвідносно до того, чи справді були підстави списати їх за станом здоров'я. Багато військових не має жодної перспективи звільнитися зі Збройних сил, людей з ампутаціями часто визнають обмежено придатними і не списують. В очах суспільства це видається незрозумілим і нешляхетним. Можливо, справді були фізичні причини звільнення. Можливо, Залужний і Шаптала залишалися на посадах попри стан здоров'я, але коли їх зняли з посад головнокомандувача й начальника Генштабу, вирішили, що залишатися далі у війську немає сенсу.

” Не армії потрібні танки й літаки, а нам треба, щоб вони були в армії

Володимир Зеленський озвучив кількість загиблих українських військових – 31 тисяча осіб. Західні ЗМІ називають іншу цифру. Чому президент озвучив ці дані саме тепер? Чи слід було це робити?

– Заява Зеленського не була запланована. Чи хотіло суспільство дізнатися цю цифру? Думаю, не хотіло. Критичної потреби в цьому не було. Друге питання – маніпуляція довкола кількості втрат. На тлі російського наступу активізува-

лася теза дипломатичних переговорів вкупі з тезою про нелегітимність Зеленського після травня 2024-го. Російська пропаганда також розганяє тезу про шалену кількість загиблих українців. Буквально перед конференцією президента західні медіа озвучили нібито величезні цифри українських втрат. Тому, можливо, Зеленський і зробив заяву – як протидію дезінформації. Цифра в 31 тисячу – вкрай формальна відповідь, що вже є помилкою. Це ті, чия загибель підтверджено довідкою. Суспільство не цікавить, скільки облікованих смертей, його цікавлять втрати.

Чи вистачить нам сил витримати третій рік війни, не поступившись територією?

– Ми маємо зробити те, чого не зробили 2023 року: відмовитися від одномірного підходу до аналізу наших воєнних успіхів, які ми вимірюємо лише лінійкою з квадратними кілометрами. У довгій війні перемога кується не на фронті – перемагає той, хто краще організований і здатен забезпечити взаємодію між фронтом і тилом. Цьогоріч будуть території, які втрачатимемо, і ті, які звільнятимемо. Головне – щоб і перше, і друге наближало нашу перемогу.

текст: **Дмитро КНЯЖИЧ**,
фото: **Тарас ПОДОЛЯН**

Словник **Добра**

спецпроект до другої
річниці повномасштабного
вторгнення

Підтримка

це допомога, як моральна,
так і матеріальна.
Небайдужість до
близьких, рідних, колег.
Вислухати, допомогти
словом, порадою

Благодійний фонд

це організація, що
добровільно й
безкорисливо надає
допомогу тим, хто
потребує

Чути

Не просто сприймати
інформацію за допомогою
органів слуху. А активно
реагувати, підтримувати,
співпереживати, розуміти
емоції та почуття інших
людей

скануйте камерою та
читайте спецпроекти на
сайті

Богдан БЕНЮК

67 років, АКТОР

”СОБАЦІ, КОНЕВІ Й МОСКАЛЕВІ ДОВІРЯТИ НЕ МОЖНА”

Важко знайти сито, що просіювало б інформацію і лишало би тільки саму правду.

Людина народжується, щоб залишити на цьому світі по собі життя.

Мама в мене асоціюється з ластівкою – в дощ і спеку вона вилітає з гнізда, щоб прогодувати своїх дітей. Отак і моя мама. Нас із братами Петром і Миколою вона тяжко ставила на ноги сама. Доля в неї була важка, але щастя вона спізнала, хоч рано стала вдовою. Розраду шукала в дітях. Від неї завжди йшов фонтан емоцій.

Кажуть, усередині кожного з нас живе маленька дитина. Не в кожного. Є люди, які світяться і дарують світло іншим, а є зі згаслою душею.

” Не боюся запитань,
я боюся своїх відповідей

”Велика трагедія” сталася зі мною 6-річним, коли місто Станіслав раптом перейменували на Івано-Франківськ. Мій дитячий розум запанікував: як ми їхатимемо у Львівську область до бабусі, коли Станіслава немає? Хіба можна туди дістатися через якийсь Івано-Франківськ? У мене були страх, сльози, плач. Мене заспокоювали й пояснювали, що все одно ми попадемо до бабусі. Я любив їздити поїздом. Його треба було цілу ніч чекати на вокзалі в Надвірній. Я ходив по перону: перша ночі, друга. Романтика. О 4:20 приїжджав поїзд Рахів – Львів. Він наближався згори, світили ліхтарі, про щось сповіщали гучномовці, рух людей на пероні... І тоді мені вперше купили кеди. Я задирав ноги й усім їх показував. Коштували вони 3 карбованці 50 копійок. У вагоні я одразу засинав і прокидався вже у Львові.

Не боюся запитань, які підкидає життя, я боюся своїх відповідей на них. Бо прожити треба так, щоб діти й онуки не несли тягаря помилок твоїх і гріхів.

Будучи найменшим у сім'ї, я завжди попадав під мамине крило. Усе смачненьке мені першому діставалося, любов – найперше мені. Брати підросли й повилітали з рідного гніз-

да, а я коло мами весь час був. Допомогавав, як міг, – підлогу мив, старався прибрати якнайкраще. Сусідки казали: ”Це в Бенючки – так маму називали – мала народитися донька, а народився Богдан”. Вони приходили й перевіряли, чи я помив підлогу спереду на виду, чи й під ліжками. І дивувалися, що всі закутки вичистив. А мені ця робота в кайф заходила. Пильнував курей, годував свиню, яку мама завжди купувала й ростила, щоб ми мали що їсти. Оце життєрадісне коло спасіння, яке крутилося навколо сім'ї, було і хазяйством, і обов'язком, який виконували всі, хто складав цю сім'ю. Не можна було сачканути.

Тепер такий час і темп життя, що не можу собі дати перепочинку. Та мені й не потрібно. Так я влаштований. Від кожної людини йде енергетика. Проходять повз лиху людину, відчуваю, що вона якась недобра.

Про мене говорять: ”Бенюк правдивий, як собака”.

Помираючи, мама сказала: ”По духу я – ніби 20-річна, а фізично вже не можу нічого”. Фізика підводить людину. Народна артистка України Юлія Ткаченко на своєму 80-річному ювілеї теж говорила: ”Тепер у ремеслі акторському я знаю все, але фізично вже не можу багато чого зробити”. Тобто важливо, щоб фізика і знання були одночасно присутні в людині. Бо коли щось одне йде вперед або назад – тоді трапляється драматична історія.

Коли я приїхав до Києва 1974 року, це місто потопало в зелені. Здавалося, воно стоїть у лісі. А тепер оці гробоподібні хмародери вщент поламали міський ландшафт, особливо над Дніпром.

Українцям не треба вклинюватися в суперечки про мову, варто створювати навколо своє мовне середовище. А людей, які не переходять на українську, треба тихенько з цього середовища забирати. Так ми будемо вивишувати й мудрі й чинитимемо правильно. Бо треба підтримувати тих, хто

› вартує цього. А хто відчуватиме, що він у цьому середовищі зайвий, матиме черговий урок вибору. Бо якщо він не засвоїв цього уроку тепер, під час такої страшної війни, то, мабуть, у нього щось не в порядку з головою. І з такими треба прощатися. Бо демократія має певні рамки, це певна домовленість про норми поведінки. А якщо ти їх не дотримувешся, то це анархія.

Наш народ завжди попадав у момент, де його дурили. Це якась карма.

Мій дід казав: "Собаці, коневі й москалеві довіряти не можна". Ми хвора нація – по нас прокотилися голодомори, війни, репресії, революції. Ми не мали часу на духовне відродження. Тепер нам дається момент відстояти себе.

Зрада – наш головний ворог.

Культура – це те, за що ми нині воюємо з москалями. Їхньої культури немає, то зібрана по всьому світу. Вони її, як жебраки, ходили-копіювали-крали.

Українці тепер забруднені багатьма фальшивими ідеями, думками. Бути нині при здоровому глузді складно. І найлегше образитися. А діяти треба так, щоб наша держава вистояла. У Дніпрі, Харкові, Сумах нині народжується така сила нових українців, які дадуть фору всім тим, хто на Заході й через кордони тікають від мобілізації й топляться в річках. Чого ти тікаєш? Не обов'язково ж іти стріляти, ти ж можеш копати траншею, дрова носити, доглядати поранених.

27 лютого 2022 року – в один цей день – 80 тисяч заробітчан повернулися в Україну, щоб захищати її. Це розказав мені керівник пункту пропуску на польсько-українському кордоні, коли ми з друзями переганяли автівки для Збройних сил України.

Перемога для мене – коли на вулиці всі – ВСІ – говоритимуть українською. А на російську я діставатиму пістолет і стрілятиму.

Я хотів би очолити Службу безпеки України. Перетворив би її на Службу Божу України.

Ми нині стоїмо на збереженні миру багатьох народів. Американці думають, що вони за океаном і їх війна не зачепить. Зачепить, якщо вони зіллють Україну. От Польща блокує кордони, бо Євросоюз дав певні привілеї Україні. Ті проросійські сили, які висипають тепер зерно і не пускають поїзди, – це російські маріонетки.

Розчаруватися не можна, бо йдеться не про особисті образи, а про знищення держави. До тих, які крадуть, тікають, роблять вигоду для себе, рано чи пізно покара прийде.

Про те, що інтереси РФ закінчуються там, де закінчується їхня мова, вони говорили багато років. Тільки ми не прислуховувалися. Бо в нас кажуть: це не чіпай – гівно, не буде смердіти. Але засмерділо.

Росія перебрала всю нашу історію, культуру, релігію – все перетягувала до себе. Але, власне, десь із князя Володимира почалося протистояння. І ми повинні завершити цей період перемогою своєю, інакше нам буде клямка.

"Русский мир" викликав алергію на все російське. Усе їхнє нам вороже. І це ми повинні усвідомити й не шукати відповіді: чи вони всі такі? Вони всі такі!

В одному селі може бути три різні церкви! А має бути єдність духу. Церква в Україні повинна бути одна – українська.

Українцям треба знайти однаковість в існуванні національного стрижня. Четвертий десяток років проходимо етап притирання. І навіть революції не змусили нас обрати національно свідомий уряд.

Жоден уряд не виправдав можливостей, які мала Україна.

„Кожному воздасться по вірі і вчинках, а не по язичку

Людам, особливо тепер, потрібен емоційний скид. І театр дає цю можливість.

Для чого нам стільки артистів? Це ж поштучна професія.

43 роки я просидів за своїм столиком у гримерці Театру імені Івана Франка. Посадив мене за нього народний артист Віктор Цимбаліст, а сам пішов поверхом нижче. Вважаю цей столик щасливим. Віктор Петрович нагрів його для мене.

Вистава "Річард III" – посібник із красивих смертей своїх ворогів. Головний герой – одержимий і нещадний. Він кладе все на плаху, щоб дійти до своєї мети. І це підкуповує людей. Вони думають, що це хороший лідер, який принесе перемогу. А потім виявляється інакше.

Підготовка до будь-якої вистави – сьогоднішньої чи завтрашньої – починається не за 15 хвилин до її початку, вона постійно з тобою живе.

Увечері дорогою додому заїжджаю посидіти на лавці біля Володимирського собору й подякувати Богу за прожитий день, рідних, виставу. І відчуваю умиротворення.

Довго не засинаю, о шостій ранку прокидаюся. Але вдень можу 1,5 години подрімати. У театрі на Подолі для цього є зручне крісло, а в театрі Франка – дивани.

Бог так дає, що я весь час маю певний темп життя і в ньому почувуюся комфортно.

Телебачення має з кіно укласти угоду – заплатити за створення фільму. Але ж канали належать дядькам, яким це

не цікаво. Проте є президентський важіль, який може одним призначенням зробити так, щоб у прайм-тайм показували сучасні фільми, не вироблені у "95 кварталі", а створені за наші державні кошти.

Професіонали пізнають одне одного легко – за репліками, емоціями, відчуттями. За 2–3 хвилини розмови бачиш, який перед тобою рівень профі.

Кіно – це фіксація. Раз зіграв – і зафіксувалося. А театр дає можливість весь час створювати нове. Можеш відшліфувати своїх персонажів.

Кохання – це те, що підносить людину в радості відчуття світу.

Свою майбутню дружину я зустрів у дитячому садку. Поцілувалися в 5 років. Ходили в один клас. Разом уже 47 років, кличу її Ціпа. Якось заявила: "Ти вже три місяці не казав, що кохаєш мене". виявляється, рахувала. Тож жінці щодня треба говорити про свою любов.

Сімейна мудрість – це прожити багато років разом і не з'їсти одне одного.

Життя якось так переливалося з одного в інше, що я не фіксував: це було в юнацтві, а це – коли став більше схожим на чоловіка. Не встигав це помітити. У когорті дідусів я перейшов, ще будучи молодим батьком, коли моєму меншому – Богдану – було 10.

Коли чоловік і жінка беруть шлюб, на них сходяться чотири роди – два по чоловічій лінії і два – по жіночій. Подружжя несе історії всіх цих родів. Це відповідально. Ти маєш у сім'ї створити такий простір, аби діти й онуки не відповідали за те, що ти кепського натворив.

Миритися після сварки першим іде той, у кого більше стане клепки в голові.

Друг – це однодумець. Він завжди буде на твоєму боці. Я такими словами не розкидаюся. В театрі маю одного-двох друзів. Поза ним – ще зо троє. Решта – товариство.

Доброта – це співпереживання.

Біля моєї хати щовечора крутяться четверо вуличних собак. Вони чекають на мене, пізнають машину, бо я маю їх погодувати. Купую їм курячі шийки.

Коли лягаю спати, на мені вкладаються три кицьки – Рижуха, Триколірна і Сіруха – і роблять мені масаж. Але коли засинаю, вони стають тяжкими, як каменюки, і я їх виганяю.

Усе життя я робив так, як на той момент підказувала совість.

Я хотів би побачити тата свого. Він помер, коли мені було 1,5 року. Збереглися лише кілька його затертих фотографій.

Богдан БЕНЮК

Народився 26 травня 1957-го в селищі Битків Надвірнянського району на Івано-Франківщині.

Закінчив Київський державний інститут театрального мистецтва імені Івана Карпенка-Карого. Професор, очолює першу кафедру акторського мистецтва та режисури драми в цьому вузі.

Акторську кар'єру розпочав на другому курсі інституту – зіграв у фільмі "Ати-бати, йшли солдати". Першу театральну роль отримав 1977-го.

Працював у Театрі юного глядача. Актор Київського академічного драматичного театру імені Івана Франка. Знявся в сотні фільмів. 2000-го разом з актором Анатолієм Хостікоєвим створили театральну компанію "Бенюк та Хостікоєв". Із 8 листопада 2022 року – художній керівник Київського академічного драматичного театру на Подолі.

Був народним депутатом VII скликання від партії "Свобода". Народний артист України, лауреат Державної премії імені Олександра Довженка та Національної премії України імені Тараса Шевченка. Повний кавалер ордена "За заслуги". У шлюбі 47 років. Із дружиною Уляною виховали доньок Мар'яну й Олесю, сина Богдана-Гордія. Має четверо онуків – Северина, Орісю, Ярему, Лукасика. Живе в передмісті Києва

А вже й мамі нема, і братів. Сподіваюся, побачу їх Там, якщо зустрінемося на одній території. Бо є ж Тут і Там – на Землі й на Небі.

Кожному воздасться по вірі і вчинках, а не по язичку, яким патякає про свої "добрі справи".

Я щасливий чоловік, маю чотирьох онуків і розумію, хто мене далі представлятиме в цьому світі.

підготувала **Тетяна ПОРХУН**,
фото: **Тарас ПОДОЛЯН**

Від спадкоємця до самодержця: логіка правління Путіна

ПУТІН КЕРУЄ РОСІЄЮ ЧВЕРТЬ СТОЛІТТЯ, АЛЕ БЕЗРОЗДІЛЬНИМ ВОЛОДАРЕМ ЖИТТЯ І СМЕРТІ СВОЇХ ПІДДАНИХ СТАВ ЛИШЕ ТЕПЕР. І ДОКИ ВІН БУДЕ НА ВЕРШИНІ ВЛАДНОЇ ПІРАМІДИ, НА ЗМІНИ У КРАЇНІ СПОДІВАТИСЯ МАРНО

Сергій ГРОМЕНКО,
кандидат історичних наук,
експерт Українського інституту майбутнього

І. НАВИЩО ЄЛЬЦИНУ БУВ ПОТРІБЕН ПУТІН?

Сьогодні навіть найліберальніші аналітики змушені визнати: не Володимир Путін запровадив авторитарну модель управління Росією. Він успадкував її від Бориса Єльцина і згодом перетворив на власну диктатуру.

Єльцин був лицар, який після перемоги над драконом сам став драконом. У серпні 1991 року він вийшов на герць проти ГКЧП, і хоча Радянський Союз уже ніщо не могло врятувати, саме позиція Єльцина дала змогу здійснити

розпуск СРСР із мінімальною кров'ю. Натомість у жовтні 1993-го Єльцин із захисника московського Білого дому став його руйнівником. Тодішній російський комунофашистський парламент не викликає співчуття, але перемога над ним і груднева конституція перетворили президента РФ мало не на царя. І Єльцин, маючи жалюгідний рейтинг у народу та сильну опозицію в Думі, примудрявся навіть не керувати, а правити Росією лише своїми указами.

Наче цього було мало, Єльцин вступив у війну в Чечні, яку перетворив на війну з Чечнею. Війну, яку Росія з тріском провалила. Розуміючи, що програш виборів у липні 1996-го означатиме втрату не лише влади, а й власності та, напевне, свободи, Єльцин вдався до небачених раніше фальсифікацій. Масштабне застосування адмінресурсу принесло президентство йому, але платою стало розграбування Росії наближеними до Кремля олігархами. Пересічні росіяни дарма нарікають на ліберальних реформаторів першої половини 1990-х – головна "прихвати́зація" розгорнулася наприкінці 1995 року, коли Єльцин забезпечував фінансування майбутньої кампанії.

Збіг у часі світової рецесії та казнокрадства єльцинської "сім'ї" призвів до надважкої кризи 1998-го – аж до серпневого дефолту. Єльцин усвідомив, що немає іншого способу врятувати нажите непосильною працею, крім як призначити лояльного наступника. 1998-й та 1999 рік стали часом "конкурсу", на якому обирали майбутнього гаранта недоторканності Єльцина та його родини. Першим кандидатом став Євген Примаков – прем'єр із вересня 1998-го до травня 1999 року. Однак він у якийсь момент став популярнішим за Єльцина й почав вести самостійну політику, а крім того, мав підтримку в парламенті (у травні Дума ледь не проголосила президенту імпічмент. – *Країна*). Згодом Примаков у тандемі з мером Москви Юрієм Лужковим виступив проти Єльцина. Із травня по серпень 1999-го у прем'єрах ходив другий кандидат – Сергій Степашин. Але він не показав себе достатньо твердим у боротьбі з опонентами Єльцина, тож був замінений на третього кандидата – Володимира Путіна. Той упорався з головним кривдником "сім'ї" – генпрокурором Юрієм Скуратовим – і став наступним прем'єром. Його справ-

ність та особиста невиразність здавалися найкращими характеристиками для єльцинського гаранта.

Примітно, що всі троє кандидатів походили зі спецслужб: Примаков свого часу очолював зовнішню розвідку РФ, Степашин і Путін – ФСБ. І хоч би хто з них став наступником, Росія була приречена на чекістське панування.

II. СПАДКОЄМЕЦЬ

На початку серпня 1999-го Путін став прем'єром – за два дні після того, як група чеченських бойовиків вторглася в Дагестан. Замовником рейду став Кремль. Представляючи Путіна в телезверненні, Єльцин назвав його своїм наступником.

У вересні ФСБ організувала серію вибухів житлових будинків у Росії. Це не лише дало змогу мобілізувати громадську думку на підтримку Другої чеченської війни й особисто Путіна, а й, як тоді здавалося, гарантувало "сім'ї" довічну лояльність Путіна – голов-

ного організатора терактів.

31 грудня 1999-го Путін став виконувачем обов'язків президента, за місяць упав Грозний, на дострокових виборах 26 березня 2000-го Путін переміг. Але, незважаючи на всі попередні хитрощі, він набрав 53 відсотки голосів.

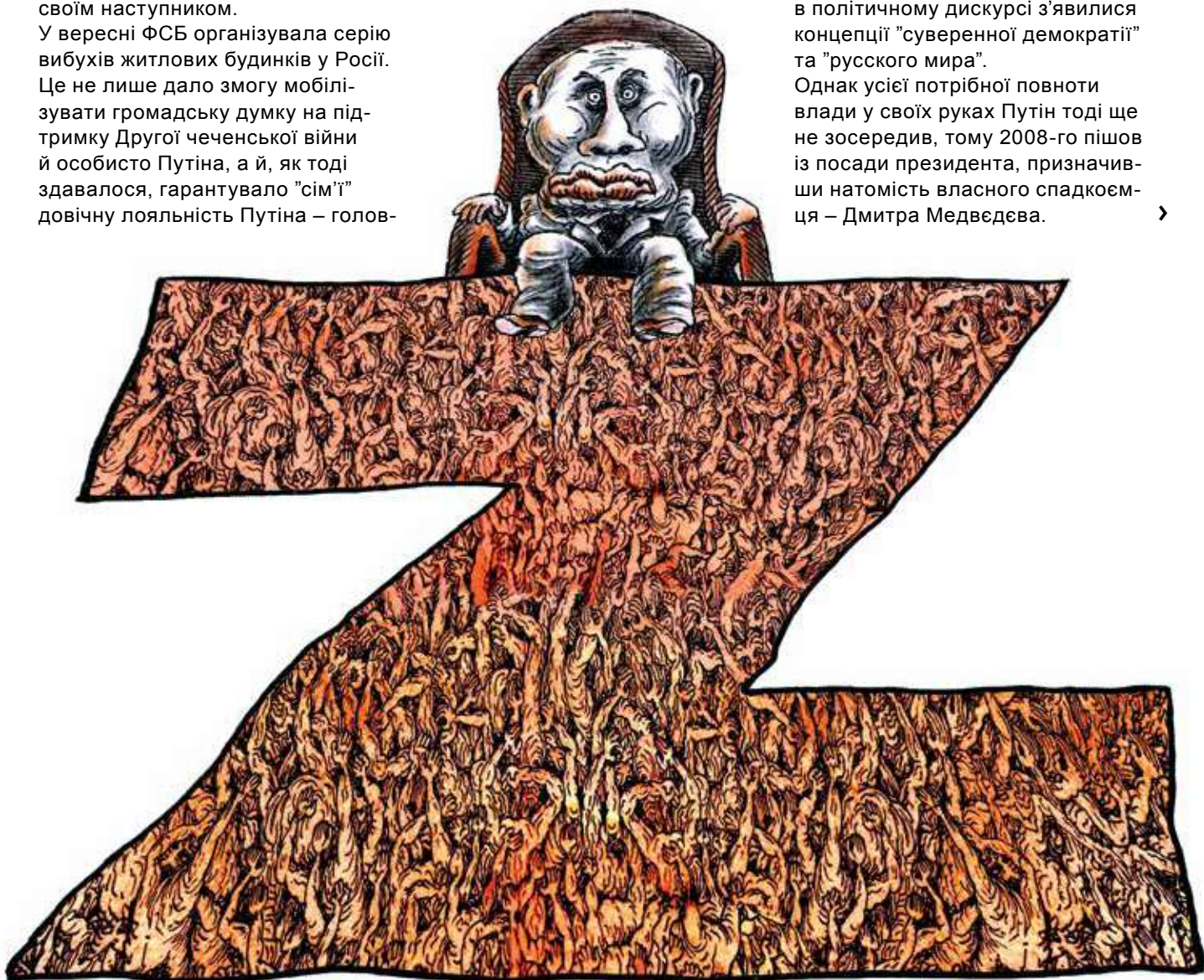
Усе наступне десятиліття Путін провів у статусі спадкоємця – про одноосібну диктатуру ще не йшлося. Але буквально з першого ж дня він, замість бути слухняним виконавцем, почав перетягувати владну ковдру на себе. А коли старі ляхководи зрозуміли, що щось пішло не так, було пізно.

2000 року запровадив у РФ неконституційні федеральні округи,

змінив порядок комплектації Ради федерації, змусив Татарстан переписати свою конституцію. 2001-го було заборонено регіональні партії, з 2005-го вибори в Думу стали винятково пропорційними.

2003 року Путін спровокував конфлікт навколо Тузли, щоб на хвилі шовінізму забезпечити партії влади "Единая Россия" конституційну більшість у Думі. Паралельно відібрав у олігархів їхні найважливіші активи: від НТВ до ЮКОСу. Розпоряджатися великою власністю в РФ відтоді могли лише наближені до Путіна. 2005 року було скасовано прямі вибори губернаторів (2012-го процедуру повернули, коли це вже не загрожувало владній вертикалі. – *Країна*). 2006 року в політичному дискурсі з'явилися концепції "суверенної демократії" та "русского мира".

Однак усієї потрібної повноти влади у своїх руках Путін тоді ще не зосередив, тому 2008-го пішов із посади президента, призначивши натомість власного спадкоємця – Дмитра Медведєва. >

► III. РОЗВІДНИЙ (2012–2022/23 рр.)

2012-го низка російських політологів охарактеризувала устрій путінського режиму терміном "Політбюро 2.0". За іронією долі такий формат доживав останні роки, хоча автори вперто використовували його ще 10 років. Адже, за винятком періоду сталінської диктатури, політбюро було колективним органом – і генеральний секретар мусив рахуватися з думкою його членів. Та навряд найближче оточення Путіна в нульових могло відсторонити його від влади, як колись вчинили з Микитою Хрущовим соратники, всередині Політбюро 2.0 у 2007–2008 роках тривала справжня політична боротьба. Ішлося не лише про заміну Путіна на Медведева, а й про вибір між Медведевим, тоді лібералом-технократом, та генерал-полковником Сергієм Івановим – у минулому заступником директора ФСБ і міністром оборони, з відповідними поглядами. "Сім'я" проштотувала першого – й чотири роки Росія модернізувалася. Путінське Політбюро 2.0 складалося з представників ельцинської "сім'ї", старих фінансово-промислових груп, його власних друзів із кооперативу "Озеро" та чекістського оточення. Така схема напівколегіального управління, коли Путін мав почути кожного, закінчилася в перехідний період 2011/12–2014 років. Спочатку режим пережив найбільшу на той час кризу – Болотні протести – через фальсифікації виборів у Думу та "рокировку" Путіна з Медведевим. Потім – анексію Криму та становлення "кримського консенсусу". Ще ніколи до того

рейтинги Путіна не падали так низько, а потім не злітали так високо, як у цей період. Тож, коли кримська авантюра увінчалася успіхом, у РФ почалося становлення нової системи влади. Системи "веж Кремля". По-перше, навіть часткова лібералізація Медведева була згорнута й почалося укріплення особистої влади Путіна через просування антизахідного порядку денного та "традиційних цінностей". 2012 рік – закони про "іноагентів" та "Діми Яковлєва". 2013-й – покарання за пропаганду ЛГБТ серед неповнолітніх та зневагу до почуттів вірян. 2014 рік – заборона "реабілітації нацизму". 2018-й – підвищено пенсійний вік. 2019 рік – статус "іноагента" поширено на фізичних осіб. 2021-й – масово закривають правозахисні організації. По-друге, починаються страти ворогів режиму на найвищому рівні: Борис Березовський (2013), Борис Немцов (2015). Ледь не вбито Олексія Навального (2020). Уперше в історії РФ посаджено за корупцію – читай: поразку в корпоративних війнах – міністра Олексія Улюкаєва (2016). По-третє, вцілілі старі олігархи та нові наближені фактично втратили право вирішального голосу під час ухвалення рішень. Розділені на групи – "вежі", вони вже не допомагали Путіну керувати Росією, а лише радили, змагаючись за "доступ до тіла". Путін зі свого боку грав роль "розвідного", одночасно нарізав "вежам" завдання, стимулював конкуренцію між ними та допомагав досягати компромісу. Кількість і склад "веж" є проблемою багаторічних

дискусій, для нас важливо розуміти дві речі:

– жодна з "веж" не є самодостатньою: одній не вистачає військ, другій – грошей, третій – медіа, четвертій – міністрів чи губернаторів;
– конкуренція відбувається не лише між "вежами", а й усередині.

У результаті жодна "вежа" ніколи не була така сильна, щоб кинути виклик позиції Путіна, а навпаки, мусила вдаватися до його посередництва в боротьбі з іншими "вежами".

І якщо ранній путінізм іще можна назвати гібридним режимом, то після розгону Болотної, а надто анексії Криму, в Росії встановився класичний авторитаризм у формі персональної диктатури. Найважливішим доказом цього є доля виборів. 2008-го Путін іще був змушений посадити на трон замість себе "наступника". 2020-го він просто "обнулює" конституцію та попередні президентські строки, продовживши своє правління щонайменше до 2036 року. Ну а те, як Путін у лютому 2022-го ламає об коліно найближчих соратників, змушуючи їх визнати "незалежність" окупованого Донбасу, ми спостерігали у прямому ефірі. Заперечити йому не посмів ніхто.

IV. САМОДЕРЖЕЦЬ

Навесні 2022-го – влітку 2023-го путінський режим пережив іще один перехідний період, який складався із трьох потужних криз. Перша – це провал бліцкригу та відступ із Півночі України. Друга – це втрата Харківщини й Херсона, а також масова мобілізація. І третя – це марш Євгена

Редакція шукає партнерів для продажу журналу.
Запрошуємо до співпраці книгарні, передплатні агенції
та розповсюджувачів періодичних видань.

Контакти: (095) 914-92-26, kdo@gpu.ua

Пригожина на Москву, хоч це був не антипутінський бунт, а радше корпоративна війна "веж Кремля" на максимумі. Тоді позиції Путіна так похитнулися, що, здавалося, його одноосібній владі настав кінець.

Однак скоро з'ясувалося, що залякані еліти не в змозі скористатися нагодою обмежити відверто руйнівний для РФ курс Путіна. Переживши найтемніший час "пригожинщини", Путін повернувся на політичну арену ще сильнішим. Армію знову упокорено, всю внутрішню опозицію випалено напаломом, аж до вбивства Навального, починаються страти серед нелояльних "своїх" – Пригожин, репресій зазнають навіть ура-патріоти – Ігор Гіркін.

Паралельно руйнується і стара схема "веж" Кремля. Так у квітні 2022-го у відставку йде один з архітекторів путінізму Валентин Юмашев – зять Єльцина й голова

його адміністрації, а потім радник Путіна. Ціла "вежа" зникла, попередні гарантії "сім'ї" – теж. Почався процес "переприхватації". Оскільки забирати в "чужих", зокрема іноземців, уже майже нема чого, для підготовки потрібних людей активи почали забирати у "своїх" – "Метафракс Кемікалс", "Уралбіофарм", "Волжский оргсинтез", "Дальнегорский ГОК".

Історики майбутнього ще дадуть визначення новій політичній конструкції Росії доби пізнього путінізму, я поки що пропоную термін "двір". У самодержця вже не може бути соратників, лише піддані, серед яких і бояри, і смерди – всі "хлопи государеві". 15–20 бояр становитимуть раду при царі, змагаючися за його увагу, але саме раду – самостійність колишніх "веж" Кремля буде обмежено. Репресії у верхівці стануть буденним явищем. Технологічно "оприч-

нина 2.0" уже можлива, чекаємо лише на політичну волю. Тож уже не гроші, а страх стане рушієм нової лояльності. Ненависть при тому теж зростатиме, але Путін готовий до цього – як там казав Калігула: "Хай ненавидять, аби боялися". Силовики остаточно відтиснуть технократів від очей самодержця.

Отже, якщо в нульових можна було говорити про консенсус, а в десятих – про компроміс Путіна й еліт, то тепер настав час "царської волі".

І якщо описана тут логіка виявиться правильною, фінал путінізму теж передбачуваний. Або Путін помре сам, або йому потиху допоможуть. Після цього станеться розкол еліт, а закінчиться все російським бунтом – безглуздим і безжалювим. У його вогні згорить не лише путінізм, а й уся Росія. І нікого, крім Путіна, в цьому не звинуватити 🗑️

Словник **Добра**

спецпроект до другої річниці повномасштабного вторгнення

Українство

українська нація та її мова,
культура, історія, державність;
причетність до України, її культури

скануйте камерою
та читайте
спецпроект на
сайті

”Підбіг до мене, й ми поцілувалися через дверцята автівки”

**КРИМ ”ЧОРНОГО ТЮЛЬПАНА”,
ЕКСГУМАЦІЮ НИХТО НЕ ХОТІВ РОБИТИ**

У нас із Юрою все почалося, коли мені було 15, а йому – 24. Юра до восьмого класу навчався добре – мати ж учителька. У 9–10 класах учні їздили вчитися до Глухова. Але із села виїхали, а до школи не доїхали. Пів року прогулював навчання з однокласником, став двієчником. Тричі вступав на істфак, попутно встиг вивчитися в ПТУ на електрика.

Армійську систему радянщини Юрій перетерпів у Польщі, де він у місті Легниця почув слово ”окупант” у свою спину. Він зненавидів росіян за їхнє самозвеличення і системне хамство. Повернувся в рідне село працювати вчителем музики у школі, де його мати викладала історію.

У звичайній сільській школі Юра створив два вокально-інструментальні ансамблі. Я грала на бас-гітарі. Ми викликали фурор. Юрій Олександрович – з довгим волоссям, борідкою, в модних джинсах, грав на гітарі й піаніно. Був такою собі місцевою зіркою. Якось після дискотеки він пішов мене проводити. Я навіть не зрозуміла, що вже обрав мене. Юра перший сказав, що кохає, – я досі пам’ятаю його шепіт.

Він робив неможливе, щоб вразити мене. Ми з батьками поїхали до бабусі у Скадовськ у серпні 1991 року. Одного разу на пляжі побачили Юру – приїхав поздоровити мене з днем народження, приніс відро троянд. Він тоді виступав на другому фестивалі ”Червона рута” в Запоріжжі з авторською піснею про Батурин і московських катів. Потім у них був великий тур Україною. Виступ із цією піснею в Донецьку та Луганську люди слухали стоячи.

Моя мама переживала за нас, але дякую їй за мудрість, що не намагалася розлучити. У них з Юрою склалися теплі взаємини. Він 30 років займався пошуковою діяльністю, яка була небезпечна. Мама казала, що треба

змиритися з тим, який він є, – його не зміниш. Маємо тільки підтримувати.

Першу вищу освіту чоловік отримав у Глухівському педінституті, куди вступив заочно на ”Дошкільну психологію” в один рік зі мною. Пізніше закінчив історичний факультет Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юра з дитинства бачив себе археологом. Цікавився монетами, марками, зброєю, керамікою. Про все читав, копирсався в архівах. Мав енциклопедичні знання з історії Глухова й околиць.

Наприкінці 1980-х у Глухові чоловік приєднався до пошукового загону ”Обеліск”. Років 30 вони були разом, і його навіть обрали командиром. Він відчував, аналізував і помічав те, на що інші не звертали уваги, – де колись стояв танк, був бруствер, капонір. Вивчав архівні фотографії, мемуари, знаходив невпорядковані поховання наших і німецьких воїнів. Із колегами знайшли тисячі останків і повідомили родичам загиблих.

Після мого першого курсу в університеті ми одружилися.

Сім років прожили в гуртожитку училища, де Юра працював. 1994-го, коли я вчилася на четвертому курсі, народилася Леся. 1990-ті, світла немає, а Юра бере гітару – й до нас сходяться діти з усього поверху. Він був неконфліктний, уміло ладнав із людьми.

”” Приїхав
поздоровити мене
з днем народження,
приніс відро троянд

За 30 років шлюбу було тільки дві історії, коли чоловік прийшов п’яний. Знаєте, це було смішно, діти навіть зраділи, що побачили тата в такому розслабленому стані. Якось він пішов грати в пейнтбол і друзі принесли його ”вбитого”. Взагалі він любив добре вино, навіть сам останніми роками робив вино зі свого виноградку.

З 20 років він грав на весіллях із другом з Маріуполя Едиком – чудовим джазовим музикантом, який служив в армії у Глухові й тут залишився. Також Юра співав

Оксана КОВАЛЕНКО

49 років, філологиня
Народилася 14 серпня 1974-го в селі Некрасове на Сумщині. Батько працював у дослідному господарстві інституту луб'яних культур, мати – енергетиком у РЕМі. 1987 року родина переїхала до Глухова. Закінчила Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка за спеціальністю "Учитель української мови". Вивчилася на магістра державного управління в Сумському національному аграрному університеті. Працює в пресслужбі Глухівської міськради. Волонтерка. Вдова загиблого героя Юрія Коваленка. Був головним сержантом мотопіхоти, штаб-сержантом 16-го батальйону 58-ї окремої механізованої бригади імені гетьмана Івана Виговського. Загинув 56-річним 14 березня 2023-го поблизу села Кузьмине на Луганщині. Виховали двох доньок – Олесю, 29 років, та 20-річну Іванну. Має онучку Варвару, якій майже 2 роки. Захоплюється читанням: "Я бібліофіл. У домі улюблені книжки, подаровані авторами, Юрині публікації, раритетні видання. Не позбудуся старих довідників про сади. Чоловік підібрав ці книги серед уламків наукової установи в Опитному під Авдіївкою". Живе в Глухові

у хорі духовної музики, допомагав народному фольклорному колективу з Некрасова. Він не міг запам'ятати номер мого телефону, але знав тексти тисячі пісень.

Юру любили жінки, він був душею компанії. Якось вагітною побачила картину: він іде з вечірніх занять із жінкою, яка обняла його за талію. У нього руки в кишенях. Зрозуміла, що йому незручно даму відшити.

Чоловік балував мене, вигадував якісь подарунки, а скільки квітів наносив. Зберігаю гілочки з котяками, які він приніс із риболовлі 2021 року. Якось із розкопок прийшов брудний і втомлений, але з оберемком бузку. Ми побачили схожий букет на картині в шосткинській кав'ярні, але вона коштувала задорого. А коли він загинув, я не могла не придбати цю картину. Тепер нагадує букети від Юри.

Він був рибалкою і грибником, інколи брав доньок із собою. Навчив їх кататися на ковзанах, пірнати, садив за кермо автівки. Дівчата були з татом у Батуринській археологічній експедиції. Також ми жили у Криму в наметах. Нині доньки й онучка в Німеччині. Варя, якій іще немає 2 років, упізнає Юру на фото й на його голос у запису реагує: "Дідусь".

Юра був завідувачем наукового відділу національного заповідника "Глухів". На основі його досліджень створили музей археології, кілька виставок. У нашій сім'ї було доволі нестандартне поєднання археолога й журналіста. Ми сповна віддавалися роботі. У нього постійні експедиції, конференції, в мене – відрядження й випуски газети. Не знаю, чи змогла б з іншим чоловіком реалізуватись у професії. Була взаємна довіра. >

- Відчувала його обожнювання, і воно не змінювалося з десятиліттями. Хоч він і був старший, рішення, наприклад про ремонт, приймала я. Він терпів і заробляв гроші. Звісно, бувало й так, що посуд били. Років за 10 після одруження здалося, що настав кінець нашим стосункам. Минулося, бо він умів миритися. Ми разом переживали перехідний вік нашої молодшої – Іванки, яка була страшенним бунтарем, і Юра просив мене перетерпіти. Обидві доньки закінчили музичну школу. Леся мала з батьком однакові музичні вподобання – рок, джаз, останнім часом – сучасна українська музика, обробки старовинних пісень. Юра мене підтягував у музиці, а я його – в літературі.

Початок війни 2014-го сприйняв гостро – пішов у військомат. Його відправили в кардіологію в Суми, бо виявили щось із серцем. Туди йому після подій під Іловайськом подзвонили з Києва, з "Чорного тюльпана". Сказали, що шукають добровольців, які змогли б за лінією фронту збирати останки наших воїнів – була ефемерна домовленість без жодних гарантій із боку

сепарів. Я здогадувалася про загрози, але розуміла, що Юра поїде.

Мені було важливо знати, де він, щоб у нас був чесний зв'язок. І це тривало з 2014-го по 2016 рік. У нього було дев'ять ротацій за лінію фронту. Фіксував на фото свідчення агресії, присутність армії Росії, розповідав у деталях, зокрема, як він знайшов машину, де було четверо загиблих із прізвищами і де стояв хрест, перев'язаний прапором. Чоловік на собі перевіз прапор на наш бік. Були й заміновані тіла... А найважче й найстрашніше – це запах, важко було не дати слабинки перед молодими пошуковцями, які не все витримували, а ще треба ідентифікувати загиблих, які вже розклалися, – за татуюванням, речами, документами, хрестиком, мобількою.

Мій дядько з Росії телефонував. Казав, що на Донбасі повілазили "шахтьори" і стріляють. Ага, з "Градів", що їх купили в донецькому воєнторгу? Юра записував координати місцевих, які могли б засвідчити, що там відбулося. Він відчував себе надзатребуваним, бо, крім "Чорного тюльпана", ексгумацію ніхто не хотів робити. Державі було не до них.

У цей час Юра закінчував писати на основі розкопок дисертацію про літописний Глухів. Вона була певним підсумком його наукового життя. Він мав понад 70 публікацій, багато чого ввів у науковий обіг. Хотів підписати контракт зі Збройними силами України, казав, що затишшя на Донбасі тимчасове, Росія не відступить.

Під час пандемії коронавірусу вчених рад не проводили – і Юра втратив інтерес до дисертації, в нього з'явилися інші пріоритети. У грудні 2020-го він пішов до війська, це було потребою совісті, чоловічим обов'язком: "Я мушу". Давно закинув музичні справи, але наостанок влаштували разом з Едиком музичний вечір для дітей і друзів. Співали до третьої ночі. Коли всі прощалися, сказав, що йде на фронт.

2021 року чоловік був в Авдіївці, мав позивний "Маєстро". Я приїздила до нього тричі. Якось біжить до мене з пір'ям фазанів, бо квітів там не було. Застала Авдіївку як класне мирне місто, яке відбудовували, бо у 2015–2016 роках там були великі бої.

Пощастило побувати на базі "Да Вінчі", Юра навіть думав перейти до них, бо йому не вистачало національного драйву. Там була інша філософія служби. А дисертацію він таки захистив у відпустці у травні 2021-го.

Уночі 24 лютого 2022-го Юру викликали в частину. Військові виїхали з Глухова, а над нашим будинком пролетіла ракета. Я відчувала дикий мандраж, стало страшно, але прямо вночі додумалася заправити повний бак автівки і зняла в банкоматі готівку. Це дало можливість пізніше вижити в напівізольованому Глухові. Зі мною була вагітна Леся, а Іванку пізніше ледь вивезли із Сум.

24 лютого, о 10-й ранку, несподівано дзвонить чоловік і питає, як у нас справи. Що сказати? Заправка на трасі горить, чути вибухи, люди кров пораненим під Бачівськом здають. Виявляється, їхній підрозділ вступив у бій із рашистами прямо на трасі під Глуховом, втратив багато техніки. Юра просить забрати поранених і загиблого, але локацію повідомляє натяками, які я ледь зрозуміла. Я викликаю швидку і вказую шлях у своєму авто, бо, за протоколом, мені не можна бути в автомобілі медичної допомоги. Ми не розуміли тоді, що їдемо фактично на місце бою. Юра керував мною по телефону. В ярю біля села Береза я нарешті побачила чоловіка – брудного, втомленого. Доки вантажили поранених, він підбіг до мене, й ми поцілувалися через дверцята автівки. Я почула: "Люблю, бувай..." Він побіг до своїх. Там був перший загиблий: Міша Несольоний – медик. Мені випало повідомити молодій дружині з трьома дітьми про його загибель.

На роботу в міську раду ходили щодня. На заставці сайту мерії ми написали: "Русский солдат, иди на х..." Розпочалося життя в ізоляції і страху, що рашисти можуть зайти щохвилини. Але вони рвалися на Київ.

Згодом Юра воював під Броварами. А коли відтіснили русню від столиці, їхню частину перевели ближче до нас. Їздила до нього в Батурин. Тоді побачила, як постарів мій чоловік. Борода стала сивою. Але він був бадьорий, свій серед своїх, дзвонив дівчатам, які працювали в музеї. Вони раділи Олександровичу. А тут онучка Варя народилась у Глухові. Був щасливий.

Несподівано з Юрою стався напад – ми думали інсульт. Його забрали в лікарню в Конотоп, а підрозділ поїхав на Донбас. Улітку 2022-го лікувався в Глухові й ходив на службу. І хоч у нього постійно боліла голова, восени вирушив на фронт. Потрапив під Запоріжжя, потім у Лиман, у район Кремінної. Йому було гидко чути розмови деяких вояк, які збирались у СЗЧ (самовільне залишення частини. – *Країна*). Чоловік хотів, щоби поруч були такі ж заряджені й віддані справі побратими. Зрадив, коли перед виїздом на позиції зустрівся з другом "Базукою", з яким був в Авдіївці, – поруч з'явився глухівчанин, на якого можна покластися. Саме Володимир виніс Юру, коли той загинув від пострілу з танка. Мій Коваленко зі своєї ямки – навіть не окопу – вів бій і загинув. У тому пеклі. А на його місце зайшли інші наші солдати.

Коли недавно дізналася, що Володимир "Базука" приїхав у відпустку до матері, спитала, чи можна до нього. Я завантажила карту й попросила вказати точне місце, де загинув Юра. Мені важливо знати, як і де це сталося. Дотепер стежу за подіями в Серебрянських лісах.

Для мене мій чоловік не просто герой. Він справжній воїн. Загинув не археолог із лопатою, не вчений із книжкою, а козак зі зброєю. Сумую за ним безмірно, пишаюся, що життя прожив легендарно, з користю. Відчуваю себе не вдовою, а дружиною загиблого воїна. Бувають хвилини розпачу, але сили надає те, що наші тримаються. Я питала в "Базуки", як вони. Відповів: "Як? Їб*шимо кацапів, та й усе". Він не розпускає сопель, перераховуючи, чого не вистачає. Просто каже: доки ми боротимемося, нам світ допомагатиме. Воювати має кожен.

Декілька місяців після загибелі Юри оформлювали документи. Один папірець ішов з частини чотири місяці, а без нього не можна далі оформлювати. І питання нагород залежить від частини. Подання проходить не одну інстанцію. Не нагороджено навіть тих, хто загинув

у перші дні війни. Я моніторила сайт президента, а серед нагороджених чоловіка немає і немає. Діти питають, чому не нагороджують батька. Проблемаю було, що для нагород подавали списками по 20–30 людей. Якщо в одного бійця було щось неправильно, завертали увесь список. Бюрократія в армії нікуди не зникла. Я знайшла того, хто курує подання. Він відповів: "Тепер живі нікому не потрібні, а ви питаєте за мерт-

вого". Мене це так обурило! Кажу: "Мені мій Коваленко був потрібен живий, він мені потрібен і загиблий. Якщо я про нього не подбаю, то, як підказує інтуїція, ви про нього точно не потурбуєтесь". Отож у Юри є державна нагорода – орден "За мужність" III ступеня. Усі інші – від громадських, церковних установ, відзнаки Генерального штабу. Хоч він двічі подавався на інші нагороди.

На мою думку, є чотири рівні пам'яті про чоловіка – полеглого воїна. Перший – сімейний. Фото, відео, його роботи, окремі знахідки, навіть кошики з лози, які він навчився плести й дарував друзям. У мене є форма, в якій він загинув. Відіпрала від крові. Другий рівень – пам'ять громади. Є іменні вулиці – в селі Некрасове і Глухові. На школі, де він учився, з'явилася меморіальна дошка. Є загальна Дошка Героїв у Глухові. Також є професійна пам'ять. Науковий керівник і колеги із заповідника взяли на видати монографію. Це буде подія для Глухова, бо те, що він зробив для історії міста, переоцінити неможливо. Несподіванкою для мене був дзвінок від директора Науково-дослідного інституту українознавства з Києва, де в січні цього року започаткували премію імені кандидата історичних наук, археолога, учасника російсько-української війни Юрія Коваленка для молодих науковців. Четвертий рівень – державний. Над цим треба працювати, щоб не перетворити все на фарс.

текст: **Георгій-Григорій ПИЛИПЕНКО**,
фото надала **родина Юрія Коваленка**

”Нагадуємо українцям про їхній спадок, шмагаючи пісенними формами. Це батіг пам’яті”

COLUMBIA RECORDS ПИСАЛА ЛЕМКІВСЬКУ МУЗИКУ ЩЕ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Чому взяли псевдо Пиріг – зрозуміло, а звідки взявся батіг у назві гурту?

– Друзі завжди називали мене Пирогом. Тож радше псевдо вибрало мене. Пиріг поживніший за пиріжок. А в назві гурту все просто: Пиріг – це той, хто тримає батіг, тобто я. А батіг – це збатожений край нашої колишньої літературної кріпаччини. Коли створили гурт ”Пиріг і Батіг”, почали працювати над поезією Руданського. Сумний артефакт. Вирішили: робимо не бізнесово-розважальний проект, а нагадуємо українцям про їхній спадок, шмагаючи пісенними формами. Це батіг пам’яті.

Що сталося з вашими вусами: раніше вони здіймалися шаблею вгору, а тепер по-козацькому дивляться вниз?

– Вуса запустив через бійку. Був День студента. Випив та почав батярувати. Щось комусь доводив біля львівської ”Дзиги”. Після бійки мені наклали шви і треба було якось приховати сліди мого розбишацтва. Вирішив: якщо вже матиму вуса, то хай будуть цікаві. Раніше підкручував їх догори, а тепер – пустив їх у самостійне плавання – як хочуть так і стирчать.

Музика й малювання – давні супутники вашого життя?

– Змалечку. Мені завжди були цікаві ці види мистецтва. У дитинстві батьків друг, дядя Юра, приносив мені платівки з музикою, яку я не міг почути на телебаченні. Тож я мав ширшу картину, ніж більшість моїх однолітків. Як наслідок – у школі співав Сосюрин вірш ”Любіть Україну” на мелодію The house of a rising sun The Animals. Мама мені навіювала малярський дух. Малювати почав із дитинства. Вона розповідала про Катерину Білокур і решту відомих художників. Шевченка я теж спершу оцінив як художника. Тараса переосмислив аж у 30. У голо-

ві проспівав ”Заповіт” на мелодію ”Бондарівни” і зрозумів, що Шевченка нам трактували неправильно. Згодом написалася пісня ”Думи мої”. Хоч би де я опинявся, шукав людей, які захоплюються музикою, – і знаходив. Тривалий час писав у скриньку. Пісні ферментувалися роками, і аж тепер ви можете чути результат.

2019-го ви представили свою художню виставку ”Сакральний гербарій”. Чому рослини вам такі важливі?

– Це мій погляд на Святе Письмо очима рослин. Біблійні сюжети в подібі рослинного світу. Виставка складалася з трьох частин: ”Хроніки ботанічних святих”, ”Нетлінні моці ботанічних святих” і ”Співи та казання ботанічних святих”. Рослини – це симбіоз чистоти, смиренності та мудрості. Тонкі Божі створіння, крізь які проступає сенс буття. Уважний глядач може

помітити перегук ідей із ”Зеленою Євангелією” Антонича й віршами Тичини. Павло Григорович писав: ”Молюся я в храмах струнчастого гаю, / Там блискавок замах сліпучий без краю”. Я знайшов засохлу на сонці рівну пелюстку тюльпана, якої не покрутило. Так ніби вона з книжки випала. Надихнувся й почав сушити квіти. І так усе закрутилося. Після закінчення проекту ”Гич Оркестр” я мав період аскези, коли не хотів виходити на люди. Це була моя втеча з рок-н-ролу. Захотів спокою і осмислення. Почав записувати альбом ”Поетичний” за Тичиною. Ці картини й виставка були терапевтичні для мене. Я змінювався, і картини допомагали мені пережити ці зміни.

З 1997-го ви вчилися на дизайнера, але за два роки вступили до Збройних сил. Чому?

– Прийшла повістка. Інститут військової кафедри не мав. Саме хотів змінити обстановку й кудись

” Вуса запустив через бійку. На День студента випив і почав батярувати

Мар'ян ПИРИГ (справжнє прізвище – ПИРОЖОК)

44 роки, музикант

Народився 9 вересня 1979-го у Львові. Мати – інженерка. Батько – автомеханік.

1997-го вступив на кафедру дизайну Львівського державного лісотехнічного інституту. З другого курсу пішов на службу в Збройні сили України й до навчання не повертався.

Працював книжковим дизайнером і художником-графіком.

Музикант, художник, книжковий ілюстратор. Засновник, гітарист і вокаліст музичних фолькгуртів "МавбиДавби" (2011–2016), "Гич Оркестр" (2011–2020) та "Пиріг і Батіг" (2020 – донині).

Як музикант брав участь у фестивалях "Межа", Ticket to the Sun, "Зашків", "Зимова Країна Мрій" та у вечорі пам'яті Міська Барбари.

Автор музичних альбомів: "Польовий" на вірші Павла Тичини (2016), "Сьпівомовний" на вірші Степана Руданського (2021) та "Зелений" на вірші Богдана-Ігоря Антонича (2023). "Пиріг і Батіг" мають на меті здути радянський пил з українських поетів ХХ століття періоду російської окупації".

Як художник мав персональну виставку "Сакральний гербарій".

Створює картини зі шкіри та цвяхів. Працює з деревом. Разом із дружиною займається візуальними мистецтвами: працює в техніці колажу й авторських техніках сюрреалістичного стилю.

Остання прочитана книжка, яка вразила, – "Жьбі'ївські новелі" Онуфрія Манчука.

Колекціонує поезію та казки. Сушить листя дерев і квітів для гербарію, який використовує в картинах.

Слухає академічну класику та музику народів світу, а також старі записи українських виконавців. Смакують кока-кола й пироги.

21 рік у шлюбі з художницею Юлією Долинською, 43 роки. Живе у Львові

► поїхати, а тут – чудова нагода. Перевірити себе серед нових обставин і людей. Веселе панкування скінчилося, й почалася військова смиренність. Рано прокидався і виконував накази. Служив у Борисполі. Це був 2000-й. Вісім років Україна була незалежна, а кімната, де солдати писали рідним листи, ще звалася ленінською. Коли мене відкомандирували в Калинів на Львівщині, ця сама кімната називалася світлицею. У війську збагнув важливість українського.

З початком великої війни не було думки приєднатися до війська вдруге?

– Виник емоційний момент страху. Захоплююся людьми, які одразу взяли зброю в руки й пішли боронити наш край. Я досі не маю такої внутрішньої звитяги. Свідомий того, що кожен українець має пройти через війну, тому масмо готуватися. Спершу психологічно, потім – навчально. Перепрошую, що так довго готуюся. Мабуть, мені треба більше часу, щоб поміняти гітару на автомат. Втім, я займаюся справами, на які здатний. 2023-го в межах "Культурного десанту" їздив на прифронтову Харківщину. Думаю, всім українцям треба пройти через певну посаду в Збройних силах. Тоді не виникатиме дискусії: "Де ти був, коли я воював?" Героям – слава і честь. Один військовий казав мені: "Твій Тичина – важливіший, ніж мій автомат". Мені було приємно, але якщо не його автомат, то навряд чи я міг би музикувати.

Не було сумнівів, чи потрібна ваша музика й поезія фронтовикам?

– Були. Думали, переживали. Виявилось, що це потрібно. Музика, вірші, обмін емоціями. З нами були Сашко Ремез, Karabas і Наталка Шевченко. Військовий має вибір: піти на наш концерт чи відпочити з телефоном у спілкуванні з рідними. Збираються люди, які справді хочуть чути музику. Часу на діалоги, на жаль, не було, але після концертів наші воїни просто підходили й обіймали нас. Ті обійми були сильніші за слова.

Яку музику слухаєте, коли є час?

– Люблю класичну академічну. Передовсім бароко й Ренесанс. Це фламандський композитор Тильман Сузато. Насправді він – нотодрукар. Його партитури збереглися, бо він себе надрукував. Слухаючи його, думаю: скільки талановитих авторів не були друкарями та їхні твори не дійшли до нас. Подобаються ранні опери й мадригали Клаудіо Монтеверді. Карло Джизуальдо ді Венозо. Його семиголосний мотет *Sacrae cantiones* дописав Стравинський. Також – різдвяну музику народів світу. Щороку відкриваю для себе чиїсь колядки. Цьогоріч це Йоркширське Різдво від The Wotsons. Після кожної пісні місцевий житель розповідає історію, пов'язану з колядою. Імпонує гвінейська й ефі-

опська музика: вони комбінують сучасні течії зі своєю етнікою. Ефіопський джазовий саксофоніст Гетатчев Мекурія – це насолода звуком і майстерністю. Мені цікаво купатись у старій музиці. Пізнавати те, що було до мене.

Як щодо українських виконавців?

– Насамперед шукаю старі українські записи. Їх є чимало в Америці. Діаспоряни лишали свій слід в історії музики. Лемківську та гуцульську музику записувала Columbia Records ще з 1915-го. Дякую людям, які їх оцифрують. 10 років тому цієї музики в мережі не було. Тепер вона потроху заявляється. Знайшов ужгородські хоріві записи, які писалися в Україні часів совєцької окупації, але, вочевидь, приховувалися. Знайшов запис варшавського гето:

хор "Сурма" співає твори Остапа Нижанківського під орудою Івана Охримовича. Замість платівок тоді казали: "Пропонуємо вашій увазі ебонітові кружки". Неймовірна розкіш це чути. Тобто музика – для мене робота. Приємна, однак потребує часу, пошуку та зусиль.

Є музиканти, на творах яких ставите знак якості?

– Це "ДахаБраха", Dakh Daughters. Незабаром матимемо з ними співпрацю. Товаришую з дніпровським гуртом "Курс валют", які грають електронну музику. Антон Слєпаков із ВГНВЖ. Два Євгени – Гордєєв і Касьян. МС Брехунець видав саркастичний альбом "Крисмас". Вразила пісня Олександра Ремеза "Сумую". Любов до співаної поезії мені прищепили "Плач Єремії" та "Мертвий Півень". Через них відкрив собі Чубая, Неборака, Москальця, Андруховича, Білоцерківець. Поважаю готично-рокову Шевченкіану "Кому Вниз" і стьобну неповторність "Братів Гадюкіних".

З чого почали музичне осмислення нашої поетичної класики?

– Співана поезія в мене почалася з Тичини. Він відкрив мені музику, закодовану в його поезії. Я не читав його віршів, а одразу наспівував. Мені з'являлася мелодія, якої раніше ніде не чув. Це почалося ще зі школи. Вдосконалював гру на гітарі, розширював досвід у композиції. Мені поезія подарувала музику. Тепер я в неї відпрацьовую дароване. Не було плану: завтра заспіваю Вороного чи Чупринку. Все ставалося несподівано й без принуки. Через 15 років почав запаковувати свою творчість у певну концепцію. 2011-го з'явився "Гич Оркестр". Ми грали "Арфами" на слова Тичини. Потім додалася пісня "Любіть Україну" на текст Сосюри. Він вийшов блюзовий. Згодом почув "Плач Єремії" й побачив іще один підхід до поезії. Пробував різні музичні форми. Працював з Рильським, але не пішло. Почав читати поезію в пошуках нових музичних форм. Зрештою знайшов свою формулу відчитування віршів.

Ви взяли за омузичення української поезії від Шевченка й Руданського до Тичини та Стуса.

На чії вірші писалося найважче?

– Я не сказав би, що мав серйозні складнощі. Складним може бути текст чи форма, і їх непросто належно зартикульовати. Треба налаштуватися і правильно прочитати. Може бути поезія – проста у прочитанні, тоді можеш зробити складнішим навантаження музичне. Буває, що музика приходить швидко, але з текстовим навантаженням треба попрацювати. У альбомі "Зелений" на вірші Антонича найскладніше працювалося з композицією "Ротація". Там і музика складна, і текстова складова. Часом доводилося міняти наголоси, щоб уписатися в ритм. Вийшов своєрідний піджанр скоромовки, бо музична форма того вимагала. Текст настільки непростий,

що слухачеві часом треба зазирати у тлумачний словник. Це як у Хвильового у вірші "Що нам морок!": "По підметах спорохнілих/ Коливались/ Златовіти, / Йшов новітній день!" Свої композиції називаю співаними декламаціями, бо мені важливо, щоб текст читався.

”Військовий сказав мені: ”Твій Тичина – важливіший за мій автомат

Раніше ви казали, що плануєте зупинитися на поезії Василя Стуса. Не передумали?

– Роботи є на роки. Антонич спершу навіть не був у пріоритеті. Наш гурт – освітній, передовсім хочемо відкривати поетів, замордованих совєцьким союзом. Не всі були Розстріляним відродженням буквально. Декого згноїли у в'язниці чи довели до смерті. Такими вважаю Стуса й Симоненка. На жаль, список поетів, замордованих Москвою, поповнюється донині. Так постала ідея альбому-диптиха "Замордовані кацапом". У першій частині ми звернулися до Леонтовича, Вороного, Чупринки, Плужника, Вишиваного, Бобинського та Свідзінського. У другій будуть Майк Йогансен, Микола Зеров та Євген Плужник. Стус буде присутній в обох альбомах, бо він наймолодший: Плужника вбили 1937-го, а Василь тільки народився. Він пережив старших колег і пропустив їхні долі крізь себе. Тому його буде найбільше. Другу частину закриватиме Гео Шкурупій. Третю частину альбому присвятимо новітньому Розстріляному відродженню. Вони мали би жити й писати далі, але кацапи продовжили цей сумний список. Мені важко працювати з цією поезією – це надто свіжа рана. З деякими поетами ми ще вчора читали вірші за одним столом, а тепер я маю їх омузичити.

Назвіть цих людей.

– Це важкий перелік. Максим Кривцов – поет, який загинув на фронті. Володимир Вакуленко з Харківщини, якого закатували московити в окупованому Ізюмі. Вікторія Амеліна, яка розкопала й видала тексти Володі, але її теж убила російська ракета. Менше знаний мій побратим Євген Голевич. Олег Ключас, автор "Раків літеральних". Андрій Гудима – він не був поетом, але

» написав книжку про їжу "69 спецій для серця". Хочу здекламувати під музику бодай один його рецепт. Утім, маю назбирати сили, щоби працювати з цим матеріалом. Іще болить.

Культурно ця війна – двобій Пушкіна й Шевченка, де Тарас мусить перемогти. Бо якщо перший писав: "Мы все учились понемногу / Чему-нибудь и как-нибудь", то другий стверджував: "Якби ви вчилися так, як треба, / То й мудрість би була своя". Як перемогти у цій культуробитві?

– Складно. Ця перемога має бути внутрішня, свідомісна. Свідомість визначає мотивацію. Війна Пушкіна з Шевченком – це смерть ідеї Бродського. Він писав: "Будете вы хрипеть, царапая край матраса, / Строчки из Александра, а не брехню Тараса", а вийшло навпаки. Культура – глибоко внутрішня. Вона залежить від рівня національної свідомості кожного українця. Важливо її вміти передати іншому, якщо вже маєш. Запакувати в лаконічну й переконливу форму. Життєво необхідно, щоби ми збагнули: визначально важливо бути українцями без російського нальоту. Без вантажу російської культури. Вони втиснули її кирзакі нам так глибоко, що віддерти її – справа непростя, але вкрай потрібна.

Чому є люди, які бояться позбуватися російського?

– Бо відчувають пустку. Росія так винищувала й маргіналізувала українську культуру, що люди, відмовляючись від московського, нічого не мають натомість. Бо вони українського не вивчали й не хотіли знати, що воно існує. Тут маємо багато роботи. Хотів би бути оптимістом, але я не застану цих змін за свого життя. Це тривалий процес трансформації та самоповернення. Втім, починати треба з усвідомлення: російське – чуже, робимо й цінимо своє. Українці мають стати спільноту, а не сумою індивідів. Без загравання з Росією. У росіян є "послушание". У нас – чемність і шана до свого краю. Проявимо її.

Ви сказали, що українська мова має для вас сакральний характер і асоціюється з Голодомором: мали і примусово втратили – хліб, традиції, силу спротиву. Цю сакральність можливо прищепити українцям, які донедавна були чи й досі є російськомовними?

– Уявіть: у вас забрали дім, книжку, вишиванку. Ви стоїте голий у полі з останнім куснем хліба й умираєте. Яка у вас самоідентифікація? У вас лишаються тільки мова й пісня. Наша мова карбувалася в пісні, позаяк не завжди всі українці були письменні. Щойно ми творили освітню систему, приходила російська імперія і ламала наші потуги. З уст в уста передавалися пісня та життєві настанови. Таке собі українське конфуціанство. Коли орати й засівати, як готуватися до шлюбу, як шанувати

родину й Батьківщину. Навіть інженерна схема плуга в наших піснях є. Росіяни сіють між нас тезу "не все так однозначно". Насправді діють буквально: нищать все українське. Ті українці, які досі вірять, що не все так однозначно, відчують, що все дуже однозначно, коли московська орда зайде в їхній дім.

Ви казали, що українці непотрібні росіянам ні в червоно-блакитних совєцьких прапорах, ні – в жовто-синіх. Хто їм потрібен?

– "Раби, подножки, грязь Москви", – Тарас відповів за нас. Їм українець потрібен як прислуга. Як кріпацька одиниця. Росіяни готові повністю стерти нас із лиця землі та сказати: українців не було, це вигадка. Є народності, яких кацапи винищили чи звели до жахливого мінімуму. Совєччина донищила те, що не встигла імперщина. Якщо ж етнос іще існує, то вже не ототожнює себе зі своїм корінням. Денаціоналізація – один із найжахливіших злочинів. Буряти й удмурти кажуть: "Та не, я рускій". Те саме Москва хоче зробити з нами.

Музику пишете ви.

А як з аранжуванням – гуртом?

– Мелодія одразу приходиться мені з аранжуванням. Створюю пісні не як окремі прогулянкові кораблі, а як частинки одного флоту. Одразу вибудовую концепт цілого альбому. Торік ми записали найсвіжіший альбом "Зелений" за Антоничем. Він починається з пісні "Прелюдія", далі – "Пісенька до сну". Слухач засинає й опиняється в місті, потім – у лісі, згодом настає Апен. Тобто є сюжетна й музична логіка, яка диктує стиль аранжування.

Часто ви граєте на гітарі своєрідним смичком, який одразу торкає три-чотири струни водночас. Це створює ефект багатострунної скрипки, де можна брати акорд. Чому обрали цей спосіб гри?

– Було відчуття: музика, яка мені приходиться, більше скрипкова. Втім, скрипкою я не володію. Бачив, як інші музики грали на електрогітарі смичком. Але я хотів грати акордами й на акустиці. Пробував грати заліззячками, дротиками та пластиком, але не досягав бажаного звуку. 2016-го зрозумів: це має бути смичок-патичок із бамбука. Каніфоль його, щоб мати зчеплення зі струнами, – й виходить багатострунна скрипка. Згодом дійшов до того, що каніфоль треба розтовкти, розчинити й пензликом змастити патичок. Так роблять лірники. Розчинник вивітряється, а рівномірно накладе на каніфоль лишається. Її вистачає на тиждень інтенсивної гри. В холодну пору просто неба патичок стає неслухняним.

Якщо не граєш попмузики, важко бути фінансово самодостатнім. Чим заробляєте на життя?

– Годує мене Мар'ян-художник, а плє бальзам на душу Мар'ян-музикант. Здебільшого малюю якісь картини.

”Задарма тобі ніхто апаратури не зорендує, навіть якщо ти збираєш кошти для війська

Дослухаюся до себе: захотілося цвяхи побити і зробити щось прикладне – роблю. Закортіло намалювати тонку графіку – малую. Останнім часом музика займає дедалі більше мого часу. Малювання вже виступає в ролі терапії-розради.

За концерти часто маєте гонорари чи здебільшого це волонтерські виступи?

– На щастя, гонорари бувають. Якщо не маєш жодного заробітку, то не маєш змоги поїхати на гастролі, знайти ночівлю. Задарма ніхто апаратури не зорендує, навіть якщо ти збираєш кошти для війська. Якщо збираємо, то намагаємося, щоб і на хлібчик лишилося. Часом трапляються грантові проекти, де ці витрати покривають. Якщо запрошують, залюбки беремо участь. На струни й каву заробляю, і слава Богу.

Ви казали: "Якщо хочеш протранслювати майбутнє, не йтимеш у ногу з часом". Чому?

– Бо не зможеш бути модним. Якщо братимеш участь у кон'юктурі та популізмі, втрадиш справжність. Не матимеш розвитку й самобутності, а тільки – уподібнюваність популярним течіям. Це буде бізнес, а не культура. Тоді наповнюєш гаманець, але не твориш майбутнього. Перед митцем завжди вибір: сподобатися нині чи подбати про післязавтра. Перший шлях – легкої слави і грошей, коли ти йдеш за публікою. Другий – ґрунтовних осмислень, коли ти ведеш слухачів за собою.

У чому секрет якісної українськомовної музики?

– У досвіді й закоханості у справу. Якщо людина побачила, що нині модно класти на музику поезію, і біжить це робити. Одначе в неї з першого разу не виходить. Треба вникнути в суть того, що робиш. Треба пожити з тією поезією рік-два, а то й десять, як я. Пропустити її крізь себе, зробити її частиною себе. Тоді є шанс на щось самобутне. Співана поезія – не кон'юнктура: або любиш одразу, або імітація не дає результату.

Що найгіршого можуть зробити росіяни українцям?

– Окупувати, а потім сказати: ми визволили українців від них самих. Тепер вони – чудові росіяни. Були химерні, стали правильні. Так, як Ленін учив. Відібрати державу, мову й культуру. Зробити з нас безвольних біроботів.

Варто чекати нового альбому від "Пирога і Батога" 2024-го?

– Я навіть сказав би: треба. Дасть Бог, навесні подужаємо видати першу частину "Замордованих". Далі – наступні дві частини. Потім – робота над альбомом "Колядницький". А тоді, можливо, візьмемося за живих. Хочеться любити живих, а не тільки оплакувати мертвих. Головне – їх не забувати й довжити в майбутнє.

текст: Павло ШИРИЦЯ,
фото: Валерій ШМАКОВ

Gazeta.ua

Актуальні погляди
на події в Україні та світі

Останні новини

Ексклюзиви

Заходь,
читай,
будь в курсі!

”Ти став академіком, але, виявляється, тобі цього замало”

НАРАХУВАЛИ СІМДЕСЯТ РІЗНОВИДІВ ЛИСТІВОК ІЗ РЕПРОДУКЦІЯМИ КАРТИН МИКОЛИ ПИМОНЕНКА

”Він завжди носив із собою маленьку скриньку з полотном, пензлями й фарбами та альбомчик з олівцем і нотував усе побачене, як чорновий варіант... Кольори, запахи і відчуття, що назавжди увійшли в його життя, були пов’язані з Малютянкою (на Київщині. – *Країна*). Кращі свої картини він написав тут, у свідомості якимось непомітно вкоренилось переконання: ніде він не зможе так плідно працювати, як у цьому селі, серед знайомих із дитинства людей”, – писала про свого чоловіка, художника Миколу Пимоненка, Олександра Орловська.

Картинами Пимоненка захоплювалися. Він брав участь в організації Київського художнього училища. Мав звання академіка живопису. Був нагороджений орденом Святої Анни III ступеня за образи святого Миколая та святої

Олександри в Київському соборі Святого Володимира. Його робота є в Луврі.

Микола Пимоненко народився 9 березня 1862-го в Києві, на Пріорці. Це був час, коли на околицях міста, далеко від великих доріг, розташовувалися козацькі хутори. Пріорка була однією з таких околиць. Його батько Корнилій Пимоненко займався різьбленням по дереву і був власником іконописної майстерні.

З 11 років Микола їздив із батьком містечками й селами Київщини, де Пимоненко-старший споруджував вітарі та розписував церкви. Хлопчик розтирав йому фарби, ґрунтував дошки. Невдовзі й сам став створювати пейзажні та портретні замальовки. Проте навчання за фахом Микола почав здобувати 1875-го не в батька, а в іконописній школі при Києво-Печерській лаврі. Там на нього звернув увагу Микола Мурашко, засновник Київської рисувальної школи. Пимоненко навчався в ній із 1878-го по 1882-й, був одним із найталановитіших учнів. На другому році навчання його призначили репетитором у молодшій групі, а далі Пимоненко став помічником керівника.

Проте спершу було непросто. Батько грошей на навчання не мав, тож Мурашку вдалося вмовити мецената цієї школи Івана Терещенка, щоб хлопця зарахували та звільнили від плати за навчання. Школу художник закінчив 1882-го і здобув фах учителя малювання.

Восени цього ж року Пимоненко склав іспити і став вільним слухачем Петербурзької академії мистецтв. Разом із ним вступили ще 11 вихованців Миколи Мурашка, але тільки Пимоненко швидко здолав перший клас навчання і вже за пів року опинився в наступному – натурному. Потрапив у майстерню українського живописця, теж киянина, академіка Володимира Орловського.

Микола став одним із найкращих студентів, отримав кілька срібних медалей, якими тоді оцінювали учнівські картини. Проте в Петербурзі в нього почав розвиватися туберкульоз. Також він мав серйозні матеріальні проблеми, тому вирішив кинути навчання і повернувся до Києва. Тут на нього чекала викладацька робота в Рисувальній школі. Серед його учнів були відомі в майбутньому художники – Сергій Костенко, Олександр Мурашко, Фотій Красицький, Григорій Світлицький.

Проте петербурзькі викладачі Пимоненка, Ілля Рєпін і Володимир Орловський, не хотіли його відпускати. Вони прекрасно розуміли рівень живопису вільного слухача. Тому

погодилися працювати з ним віддалено, вважаючи його присутність необов'язковою. Таким чином, Миколі дозволили поштою надсилати з Києва свої полотна – екзаменаційні роботи – на виставки академії. Так тривало сім років, доки він не отримав диплома живописця.

Київська рисувальна школа за короткий час стала центром художнього життя не тільки Києва, а й великої частини Південно-Західного краю. У закладі з'явився музей живопису та графіки, керівники школи долучалися до участі в міських образотворчих виставках. Окрім навичок із малюнка та живопису, учні здобували також загальні знання: до курсу навчальних дисциплін входили пластична анатомія, історія мистецтв, література.

Наприкінці 1880-го Микола Пимоненко визначив головну тему своєї творчості – зображення життя українського села. Етапною стала його картина "Весілля в Київській губернії" 1891 року. У інших творах художник також звертався до теми народного побуту, реалістично зображав сцени праці, сватання, ворожіння, побачень. Як киянин, він увічнив міський побут кінця XIX – початку XX ст. Особливо подобалося малювати київських квіткарів, дівчат і молодичь із любові йому Пріорки.

Від літа 1881-го протягом трьох років тривали роботи з розчищення фресок і поновлення стінопису в київській Кирилівській церкві під керівництвом професора Адріана Прахова. У цих роботах брали участь викладачі й учні Київської рисувальної школи: Микола Мурашко, Іван Селезньов, Микола Пимоненко, Харитон Платонов, Іван Іжакевич та інші. Протягом 1890-х, крім Кирилівської церкви, Пимоненко брав участь у розписах Володимирського собору в Києві. Там зобразив святих Анну, Олександру й Миколая Чудотворця.

Першою своєю самостійною картиною Пимоненко вважав "Гальорку" 1885 року. На виставці в Академії мистецтв роботу нахвалювали критики. Це полотно придбав для власної художньої галереї в Києві український цукрозаводчик Іван Терещенко. Тобто той самий меценат, який допомагав молодому Миколі. За чутками, погоджуючись на безоплатну освіту в Київській рисувальній школі Мурашка, Терещенко сказав юнакові умову: "Перша гарна картина – моя".

1893-го Пимоненко одружився з донькою свого

викладача з Петербурзької академії Володимира Орловського Олександром. Подружжя мешкало в садибі Орловських у Києві, на вул. Гоголівській, 28. Починаючи з того року, Микола Корнилович брав участь майже в кожній пересувній виставці, й Товариство пересувних художніх виставок обрало його дійсним членом. Завдяки постійній участі українського митця у виставках цього Товариства його полотна набули шаленої популярності. Публіка знала твори киянина також за репродукціями, їх друкували в журналах, а ще величезними накладом видавали на поштових листівках. Випуск таких листівок у Європі перетворився на цілу індустрію. Поштова

„ Прекрасно розуміли рівень живопису вільного слухача. Тому погодилися працювати з ним віддалено

Микола Пимоненко виконав портрет дружини Олександри Орловської 1893-го. Вона була молодша від чоловіка на 11 років. Подружжя виховало трьох дітей – доньок Ольгу та Раїсу, сина Миколу

листівка була популярним засобом комунікації й товаром високого попиту, а ще її колекціонували поціновувачі.

Дослідники творчості Миколи Пимоненка нарахували

70 різновидів листівок із репродукціями його картин, які випускали українські й іноземні видавництва. Але був і зворотний бік медалі. Поштова листівка з репродукцією картини Пимоненка "Додому" розійшлася Російською імперією накладом 90 тис. примірників. Цю роботу поцупило товариство з капіталом у 1 млн руб. – виробник міцних напоїв "Н.Л.Шустовъ съ Сыновьями". І не просто вкратило, а й зробило етикеткою на пляшці нової горілкової настоянки "Спотыкачъ".

1908-го Пимоненко отримав гнівного листа, в якому члени Товариства пересувних художніх виставок звинуватили його в тому, що митець почав заробляти на рекламі алкоголю.

"Ми вважали тебе чесною людиною, нашим товаришем, яким пишалися, за популярність у мистецькому світі обрали членом свого Товариства. Ти став академіком, але, виявляється, тобі цього замало! Ти вдався до нищих, підлих речей, згяньбив громаду, продавши право друкувати свою картину

► "Додому" Шустову – горілчаному фабриканту, для етикетки на його горілку. Приїжджай до Москви, помилуйся, яку тобі рекламу влаштували: дев'ять молодиків – за кількістю букв "Спотыкачь" у ряд вештаються вулицями Москви з твоєю картиною".

Художник був обурений, бо ніякого дозволу на використання свого твору нікому не давав. Пимоненко поїхав до Москви. Представники алкогольної компанії виправдовувалися, що, коли взяли листівку "Додому" в роботу, не знали про те, що це картина відомого художника, але готові платити за право подальшого використання. Але для Миколи Пимоненка важливіше було відстоювання честі й авторських прав. Митець подав позов до суду.

І виграв. "Н.Л.Шустовсь Сыновьями" сплатило всі судові витрати, знищило етикетку та вилучило з продажу всю партію пляшок горілки.

На початку ХХ ст. Микола Пимоненко брав участь

у міжнародних художніх виставках – у Парижі, Берліні, Мюнхені, Лондоні. 1908-го у Великому палаці мистецтв Парижа, де проходив салон Товариства французьких художників, митець представив нову роботу "Гопак", і вона була удостоєна Золотої медалі виставки. Картину придбав Лувр. Того ж року в Парижі художника обрали дійсним членом Інтернаціональної спілки мистецтв і літератури. Диплом підписало кілька видатних митців, серед яких був скульптор Огюст Роден.

Високу оцінку творчості Пимоненка дав Володимир Короленко. "Коли я дивлюся на його картини, здається, що я відчуваю запах чебрецю чи неповторний аромат квітучих вишняків, і нагрітого на сонці степу", – писав він.

Протягом усього життя Пимоненко багато малював із нату-

ри. Фіксував характерні обличчя, групи селян та селянок, які повертаються з ярмарку, змальовував краєвиди. Багато його альбомів та етюдів втрачено. На картинах Миколи Корниловича багато світла, в них присутня іронія. Художник добре знав своє ремесло й мав вишуканий художній смак. Як прагнула його дружина Олександра, з художників минулих століть особливо цінував голландця Рембрандта й іспанців – Дієго Веласкеса і Хосе де Рібера.

Щоліта з 1888-го по 1911-й Пимоненко працював у Малютянці на Київщині. Тут він мав замиський будинок і повноцінну художню майстерню. Світла завжди вистачало, а кольори, запахи, відчуття – їх було ще більше. У Малютянці митець

створив "Святочне ворожіння" (1888), "Весілля в Київській губернії" (1891), "Свати" (1893), "Додому" (1894), "Не жартуй" (1895), "Жнива в Україні" (1896), "На ярмарку" (1898), "Українська ніч. Побачення" (1905), "Перед грозою" (1906), "Суперниці. Біля криниці" (1909) та багато інших.

Коли 1901 року Київську ри-

сувальну школу закрили, її старший викладач Пимоненко 11 наступних років працював штатним викладачем малювання на факультеті підготовки інженерів шляхів сполучення Київського політехнічного інституту. Там викладав до останніх своїх днів.

Микола Пимоненко пішов із життя у 50 років. Помер 26 березня (8 квітня) 1912-го в Києві. Відспівали його у Володимирському соборі, поховали на Лук'янівському цвинтарі.

На початку 1913 року в Академії мистецтв відбулася його по смертна виставка. Там представили 184 картини, 419 етюдів, 112 малюнків олівцем. Загалом спадщина майстра налічує понад тисячу робіт.

текст: **Андрій КОСТЮЧЕНКО,**
фото: **Музей Миколи Пимоненка**

” Для Миколи Пимоненка важливіше було відстоювання честі й авторських прав

ОЛЕКСАНДРА ОРЛОВСЬКА УКЛАЛА З ЧОЛОВІКОМ УГОДУ

– Головною жінкою в житті художника була його дружина – Олександра Орловська, – розповідає завідувачка музею Миколи Пимоненка Людмила Петраускене. – Вона мала народитися не в другій половині ХІХ століття, а наприкінці ХХ, чи, можливо, навіть у ХХІ. Її батько, академік пейзажного живопису Володимир Орловський, дав доньці блискучу освіту, навчив розбиратися в мистецтві. Він схвально ставився до того, що вона вмє формулювати свою точку зору й обстоювати її. Дівчина мала неабияку вдачу – гострий розум і не менш гострий язик. До Олександри сваталося багато юнаків, і кияни навіть сперечалися, кого із залицяльників Орловська відшле цього разу. 1893 року Олександра Орловська вийшла заміж за учня свого батька Миколу Пимоненка.

– На їхньому весіллі старий учитель Микола Мурашко згадав історію про те, як він розмовляв з меценатом Іваном Терещенком, щоб той підтримав юного Пимоненка й оплатив навчання. Терещенко погодився, але сказав, що перша гарна картина молодого художника буде його. Почувши цю історію, Олександра Орловська ніби жартома уклала угоду: чоловік мав дозволити їй вирішити долю однієї його картини, яка їй сподобається. Тоді гості посміялися, і про цю домовленість забули всі, крім Олександри. Проте вона не зловживала цим своїм правом. Минули роки, і Миколу Пимоненка запросили на Мюнхенську виставку, але їхати він не збирався. Саме тоді Олександра Володимирівна наполягла на його участі в цій події і навіть вибрала для неї картину. Це була робота

"Вихід із церкви в Страсний четвер". Усе вийшло якнайкраще. На виставці картина українського митця отримала Золоту медаль і викликала фурор. Він одразу став знаменитим художником. Це переконало Пимоненка, що його картини цікаві не тільки простим людям, які відвідували пересувні виставки, але і європейським поціновувачам мистецтва. Варто зауважити, що раніше творчість художника була знецінена в Україні. Його звинувачували в побутовизмі, надмірному романтизмі, називаючи співцем українського села. Небагато людей бачило в ньому справжнього генія. Проте дружина Пимоненка, яка зростала в мистецькому середовищі, розгледіла талант чоловіка, стала його подругою і порадицею. Саме її вплив вивів художника на міжнародний рівень.

РУШНИК, ЯКИЙ ВИШИВАЛИ ВСІ ЖІНКИ СЕЛА

1912

1912

Вишитий рушник 1912 року зберігається в архіві науково-дослідної лабораторії факультету філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини – Цей рушник вишивали всі жінки села Сушківки Уманського району на Черкащині. Кожна мала вишити на ньому хоча б декілька хрестиків. Того року довго не було дощів і тривала затяжна засуха. Щоб викликати дощ, було багато обрядів, зокрема підливання водою могили самогубця. Такі могили можна було легко виявити, адже небіжчиків ховали за межами кладовища й робили насип із каміння, – розповідає старша викладачка кафедри української літератури та методики викладання Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини, 52-річна Оксана Денисюк. – Серед інших обрядів був похід до водойми чи криниці. Цілком можливо, що рушник використовували для ритуалу поклоніння воді. На полотні зображено структуру Всесвіту. Верхній світ презентує Сонячна Олениця, а внизу вишили дракона. – Це не випадково, – продовжує Денисюк. – Ящур, чи Індра-звіра, вважали повелителем підземних вод. Посередині зображено квіти, що символізують боротьбу життя і смерті. Після того як рушник вишили, відбувся обряд ходіння до водойми. За спостереженням гідрометцентру, літо 1912-го було посушливе, але в липні пішли дощі на Уманщині, зокрема й у селі Сушківка.

текст: Вікторія ВІТРЯК,
фото: Уманський
державний педагогічний
університет
імені Павла Тичини

КРЕМЕНЧУКМ' ЯСО

